

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

RESENS ATLAS AALBORG STIFT

KØBSTÆDER
HERREDER OG SOGNE

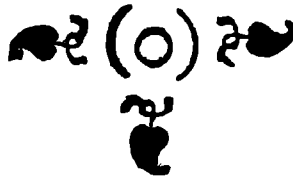

SÆBY MUSEUM 1982

RESENS ATLAS AALBORG STIFT

PEDER HANSEN RESEN
ATLAS DANICUS
VI, A:
AALBORG STIFT

UDGIVET AF
THOMAS W. LASSEN
I DANSK OVERSÆTTELSE
VED
ERIK BØEGH

SÆBY MUSEUM 1982

**UDGIVET MED STØTTE FRA
Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse
og Landsdommer V. Gieses Legat**

FORORD

Peder Hansen Resen's Atlas Danicus fra 1680'erne er vort grundlæggende topografiske værk, og den første samlede egnsbeskrivelse af Danmark. Værket fik flere efterfølgere, først og fremmest Erik Pontoppidan og Hans de Hofman: Den Danske Atlas, udgivet 1763–81, og den moderne topografis hovedværk J. P. Trap: Danmark, hvis første udgave udkom i 1850'erne og hvis femte udgave afsluttedes for en halv snes år siden.

Resens Atlas er så at sige 1600-tallets Trap: Danmark, og således en kilde, som enhver lokalhistorisk interesseret må søge til. Det er derfor en stor skam, at størstedelen deraf til dato er forblevet utrykt, ligesom det er en alvorlig hindring, at manuskriptet hertil kun findes på latin.

Aalborg Stifts beskrivelse foreligger nu for første gang på dansk, i oversættelse ved klassisk filolog, adjunkt Erik Bøegh, efter manuskriptet i Det kongelige Bibliotek, der hidtil har været den eneste tilgang til værket.

Udgivelsen af Resens Atlas: Aalborg Stift vil forhåbentlig være af lokalhistorisk værdi for hele landsdelen, – foruden af lærdomshistorisk interesse, og et bidrag til studiet af den danske topografis historie.

Sæby Museum

Thomas W. Lassen

INDHOLD

Forord	5
Indledning	9
Aalborg. Hertil planche 1	25
Noter til Aalborg	39
Vendsyssel	44
Sæby. Hertil planche 2	45
Hjørring. Hertil planche 3	48
Skagen. Hertil planche 4	53
Thisted. Hertil planche 5	59
Nykøbing. Hertil planche 6	61
Bemærkelsesværdige ting på landet	63
Noter til Bemærkelsesværdige ting	83
Register over stednavne	93
Byprospekter og kortbilag	planche 1-8

INDLEDNING

Det manuskript, som almindeligvis opfattes som Resens Atlas Danicus, er syv store bind i folioformat i Det kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling, Uldallske Samling 186 fol., bd. I-VII. Alt i alt er der tale om den mest fuldstændige overlevering af Resens værk fra 1680'erne, omend manuskriptet er sammenstykket fra flere forskellige sider ved midten af 1700-årene.

Manuskriptets sjette bind, *Descriptionem Cimbricæ Septentrionalis*, indeholder beskrivelsen af Aalborg Stift og det øvrige Nørrejylland, Viborg Stift, Århus Stift og Ribe Stift, med tilhørende afbildninger, plancher og kort indklæbet i teksten.

Med udgangspunkt i dette manuskript til Resens Atlas er af det jyske materiale tidligere udgivet Viborg Bispedømme, 1934, og Århus Stift, 1967. Viborg Bispedømme, der er udgivet af Gunnar Knudsen i dansk oversættelse ved Chr. Behrend, indgik i en planlagt systematisk udgivelse af Atlas Danicus, hvoraf desværre kun enkelte dele nåede at udkomme. Foruden Viborgbeskrivelsen drejer det sig om Bornholm, Helsingør, Roskilde og Sydsjælland, udgivet i årene 1925–35. Uafhængigt af disse udgivelser forestod dr. Helge Søgaard 1967 udgivelsen af Århus Stift i oversættelse ledsaget af Uldall-manuskriptets latinske tekst; dog uden hensyn til andre bevarede redaktioner af Resens arbejde.

Den foreliggende udgivelse af Aalborg Stift er som forgængerne en oversættelse af Uldall-manuskriptets overlevering af Resens tekst; og ligesom ved de ældre udgivelser er i noterne anført væsentlige, supplerende tilføjelser, hentet fra den trebinds redaktion af teksten, som udarbejdedes efter Resens død.

Ligeledes i overensstemmelse med de tidligere udgivelser, er Resens Atlas: Aalborg Stift på titelbladet betegnet ved det manu-

skriptbind, hvori beskrivelsen findes, nemlig VI,A idet Viborg Bispedømme betegnes VI,B og Århus Stift VI,C.

Som uddrag af bd. VI,D Ribe Stift er 1963 udgivet beskrivelsen af Holstebro, oversat af Sven Jacobsen; og siden er af Atlas Danicus udgivet Færøerne ved Jørgen Rischel og Povl Skårup, med latinsk og dansk tekst, 1972.

De store kobberstukne byprospekter fra 1677 (her planche 1-6), der især har været med til at sikre berømmelsen i nutiden for Resens Atlas, blev 1974 fornemt genudgivet i faksimiletryk af Ib Rønne Kejlbo, der i en fyldig efterskrift redegør for værket, dets ophavsmand, tilblivelse og skæbne.

Peder Hansen Resen (1625-1688).

Om Resens person, hans liv og virke er der allerede – helt fra samtiden – skrevet meget, og kun enkelte hovedpunkter skal fremhæves her.

Peder Hansen Resen var af lærd familie, bedstefaderen var den kendte biskop Hans Poulsen Resen, faderen professor, senere biskop Hans Hansen Resen, og som ung blev han derfor sendt på en længerevarende uddannelsesrejse rundt i Europa. Efter erhvervelse af den juridiske doktorgrad var han ved hjemkomsten efter faderens død 1653 selvskreven til en universitetsansættelse og blev 1657 professor i etik; og 1662 udnævntes han til professor ved Københavns Universitet.

Herudover blev hans embeder mangfoldige, som medlem af statskollegiet, 1669 assessor ved højesteret, 1677 justitsråd og 1684 etatsråd. Desuden blev han i 1664 borgmester i København og fra 1672 præsident sammesteds. 1680 blev Resen adlet.

Som retslærd erhvervede Resen sig et meget anset navn; han udgav en del gamle lovttekster og skrev retshistoriske afhandlinger, ligesom han deltog i udarbejdelsen af Danske Lov.

Resens vigtigste indsats af blivende værdi var dog hans historisk-topografiske arbejder og blandt disse navnlig Atlas Danicus, som han arbejdede på fra 1660'erne til sin død, og som han på trods af sine krævende embeder fandt overskud til. Blandt de historiske

'Petri Resenii Kaaberstycke'.

Peder Hansen Resen 1684. Portrætstik af Hubert Schaten efter nu forsvundet forlæg af maleren Anton van Steenwinckel.

Kobberstikket findes i to eksemplarer af Resens Billedatlas på Det kongelige Bibliotek. Der eksisterer desuden et anonymt portrætstik af Resen dateret 1674, ligeledes hørende til Resens Billedatlas.

studier må desuden nævnes udgivelsen af en samling af Københavnske indskrifter 'Inscriptiones Hafnienses' 1668 og 'Kong Frederichs IIs Krønike' 1680.

Gennem hele livet var Resen en ivrig bogsamler og han erhvervede sig et stort og alsidigt bibliotek, der også rummede mange håndskrifter. Han udgav 1685 en fortegnelse over sit bibliotek og skænkede hele samlingen til Universitetsbiblioteket, der ulykkeligtvis gik til grunde ved Københavns brand 1728.

Atlas Danicus' tilblivelse.

Noget egentligt forbillende for Resens hovedværk Atlas Danicus findes ikke i Danmark, skønt man i generationerne forinden havde syslet med tanken om en beskrivelse af landet fra forskellige synsvinkler, således f.eks. Arent Berntsen: Danmarks og Norges Frugtbare Herlighed udgivet 1656 (genoptrykt 1971) og Jon Jensen Kolding: Daniæ Descriptio Novæ fra 1594 (dansk udgave 1980).

Resen ville skabe en virkelig topografisk landebeskrivelse, og grunden hertil blev lagt i 1660'erne.

Ligesom Ole Worm nogle årtier før ved kongebrev havde gjort brug af præsterne ved indsamling af antikvariske oplysninger (blandt andet til brug for runeværket Monumenta Danica udgivet 1643), henvendte Resen sig 1666 og 1667 med spørgsmål til landets biskopper, der foranledigede indberetninger fra præsterne.

Fra 1666 kendes et brev til provsterne og præsterne på Sjælland, med opfordring om at indberette alt hvad de kunne fremskaffe af viden om indskrifter af alle slags, kæmpehøje, offersteder, helligkirker, købstædernes byvåben, oprindelsen til byernes navne o.s.v., foruden fortegnelser over de enkelte sognes præster siden reformationen.

På den følgende side er gengivet ordlyden af den lignende henvendelse til Aalborg-bispen, som den findes i stiftets synodalakter for 8. maj 1667, i Det kongelige Bibliotek.

Med udgangspunkt i indberetningerne fra præsterne og på baggrund af talrige afskrifter af dokumenter i arkiverne foruden den tilgænge-

Resenii Begiering.

Memorial.

Til det hederlige oc meget fornemme Præstescab udj Aalborg udi Aalborg Stifft, som ombedis paa det tjenstvilligste, at enhver vilde ubesværget lade optegne huis i en huers Kircker oc Sogner kunde findis aff det som her underschrifuis, oc det mig meddele det allerførste schee kan under deris hender, paa det de for saadan stor umage oc Velgierning kand blifue ihukkommet paa sin tilbørlige Sted:

1. Præsternis nafne, saa og naar de ere kiallede oc siden døde à tempore Reformationis til denne dag.

2. Incriptiones som læsis, A. paa Epitaphier, B. paa Ligsteene, C. paa Liigkister i Adelige oc andre murede begrafuelser, D. paa Funter, kirke porte, byes porte, oc klocher i taarnene, E. paa Steene i Marchen, eller andetstedtz, huor paa ere gamle Runebogstaffuer, som iblant Wormii Monumenta ey findis. Huis nogle Inscriptiones findes, som iche for bogstaffuernis gamle Skriffit læsis kand, beder jeg at Steder, huor saadan en Inscriptio er, motte antegnis.

3. Kiempe Dysser, Offre steder, kilder som brugis aff siuge oc lemleste Folch for Sundhed, oc andet som hører till Antiquitates Danicas, med deris naffne, oc Steder huor de findes, i marcher eller skoffuer, ved Byer oc Steder.

4. Huor aff Kiøbstederne oc Landzbyerne hafue deris nafne; Item deris Vaaben, huordan det er oc fra huem?

Datum Kiøbenhafn d: 2. Febr: 1667

Petrus Resenius.

(Ny kgl. Saml., 280, 8°. Synodalia Alburgensia 1642-1700: Repetitiones aliqvot Synodaliū 8. Maj 1667, promulgatæ et illustratæ, pkt. 7.)

lige litteratur, tilvejebragte Resen en omfattende materialesamling til Atlas Danicus. Hele materialet blev ordnet indenfor faste rammer, landsdel efter landsdel, by efter by, og hvert afsnit igen opdelt efter et fast skema, ledsaget af afbildninger, plancher og kort. Som en prøve på sit stort anlagte værk udsendte Resen 1675 en omfangsrig beskrivelse af Samsø 'Descriptio et Illustratio Samsøæ', og året forinden havde han udgivet et stort kort over København i kobberstik med tilhørende forklaring.

Københavnskortet 1674 blev forløber for udgivelsen 1677 af samtlige kobberstukne byprospekter m.v. til Atlas Danicus, ialt omfattende 109 blade. Af planchebindet, kaldet Resens Billedatlas, findes i dag kun fire eksemplarer foruden et genoptryk 1695 og enkelte løse blade.

I 1680'erne henvendte Resen sig påny til gejstligheden med opfordring om fremskaffelse af oplysninger; men materialet var nu svulmet så voldsomt, at en forkortelse var nødvendig, for at værket overhovedet kunne udgives.

Arbejdet hermed blev lagt i hænderne på præsten *Johan Brunsmann* (1637–1707), der i årene 1684–88 foretog en omredigering af Resens originalmateriale til syv bind. Brunsmanns redaktion forelå trykklar 1688 efter at være gennemgået af Resen.

Men Resen døde samme år, og det var nu op til enken Anne Meier (1625–1689) efter testamentarisk bestemmelse at sørge for udgivelsen. Hun fandt dog opgaven for stor og overlod teologen *Christen Nielsen Aarslev* (d. 1723) at foretage en ny forkortelse. Denne forelå 1692 i tre bind og hvilede ikke alene på Brunsmanns redaktion, men medtog også stof fra den oprindelige materialesamling til Resens Atlas.

Heller ikke denne redaktion nåede frem til trykning; og herefter blev samlingerne, der omfattede ikke mindre end 39 bind, foruden Brunsmanns og Aarslevs redaktioner overladt til Universitetsbiblioteket, sammen med trykpladerne til kobberstikkene og de øvrige illustrationer til Atlas Danicus.

Interessen for Resens Atlas var stadig levende og gennem årene foretoges adskillige afskrifter af dele af samlingerne. Bl.a. lod geheimeråd Vincent Lerche (1666–1742) foretage en afskrift af

atlas materialet, ligesom han fik lov til at tage aftryk af kobberpladerne. Lerches kopi var berømt, og berømmelsen blev ikke mindre af at størstedelen af det originale materiale til Atlas Danicus gik tabt ved Universitetsbibliotekets brand 1728.

1752 skænkedes Lerches eksemplar af Resens Atlas til Frederik den 5. og indgik i Kongens Håndbibliotek, hvor det brændte sammen med Christiansborg Slot 1794.

Forinden havde arkitekten Laurids de Thurah lånt materialet og ladet sit eget sammenstykkede eksemplar af Atlas Danicus i syv bind tilrette herefter og suppleret med billedmaterialet med aftegninger. *Laurids de Thurah* (1706–1759) indsamlede på kongeligt påbud fra 1754 materiale til et landsdækkende Atlas Danicæ efter Resens forbillede; men af Thurahs omfattende plan for udgivelsen nåede kun enkelte dele at udkomme, nemlig foruden bindene af Den danske Vitruvius, Bornholm (1756), Amager med Saltholm (1758) og – igen! – Samsø (1758), der alle i realiteten kan ses som det tidligste forsøg på en udgivelse af Resens Atlas i dansk oversættelse.

Thurahs afskrift af Resens Atlas Danicus er efter al sandsynlighed identisk med manuskriptet Uldall 186 fol., der 1803 indgik i Det kongelige Bibliotek sammen med en række andre håndskrifter samlet af justitsråd Peter Uldall.

Som det vil være fremgået er der tale om tre forskellige redaktioner af Resens Atlas: Resens egen affattelse 1667–88, Brunsmunds redaktion 1684–88 og Aarslevs redaktion 1688–92; og vi vil nu se på hvad der heraf findes bevaret af materiale vedrørende Aalborg Stift.

Af Resens materialesamling findes slet intet bevaret; Brunsmunds redaktion foreligger i afskrift i manuskriptet Uldall 186 fol., hvor Aalborg Stift indleder bd. VI, der danner grundlag for den foreliggende udgave; og Aarslevs redaktion findes bevaret i original i Den Arnamagnæanske Samling, manuskriptet AM 360 fol., der er redaktionens andet bind, som bl.a. indeholder Aalborg Stifts beskrivelse. Herudover findes bevaret et antal mere eller mindre fuldstændige afskrifter, der alle grunder sig på enten Brunsmunds eller hovedsagelig Aarslevs redaktion af Atlas Danicus.

Resens Atlas: Aalborg Stift er i den udgivne redaktion sammenkrevet 1685, hvilket ses af en bemærkning vedrørende bispegården i Aalborg, side 28.

Kilderne til Resens Atlas.

Skønt ingen af præsteindberetningerne til Resen tilsyneladende er bevaret fra Aalborg Stift, er det alligevel ud fra tekstens indhold muligt at danne sig et lille indtryk af det kildemateriale, hvorpå beskrivelsen bygger. Der anføres således flere steder forskellig litteratur og håndskrifter, hvortil der i udgivelsens noter henvises udførligt. Det drejer sig bl.a. om historiske værker af Saxo, Adam af Bremen, Huitfeldt, Lyskander og Pontanus m.fl.

Ligeledes har det flere steder været muligt at opspore ikke angivne kilder til tekstens oplysninger, og også her findes henvisninger i notematerialet. Navnlig kan det ses, at Jens Lauritsøn Wolf: *Encomion Regni Danicæ* fra 1654 har været ofte benyttet, foruden flere andre trykte kilder.

En stor del af Resens oplysninger om Vendsysselske forhold er givet af den lærde bonde *Peder Dyrskjød* (1630–1707), der formentlig har tilsendt Resen en række optegnelser, som dog siden er gået tabt. Et indtryk af Dyrskjøts materiale fås af de breve fra årene 1699–1706 til biskop Jens Bircherod i Aalborg, som findes udgivet i *Jyske Samlinger* bd. III, 1871, og som flere steder omhandler de samme emner, som Resen anfører med henvisning til Dyrskjød.

Størrelsen af Aalborg stift.

Resens beskrivelse af Aalborg stift omhandler Vendsyssel, Hanherrederne, Thy og Mors og Aalborg by, der dengang udgjorde bispedømmets udstrækning.

Stiftets gamle navn var Vendelbo Stift og det omfattede fra grundlæggelsen ved midten af 1000-årene egnene nord for Limfjorden, Vendsyssel og Thy. Vestervig var bispesæde indtil 1130'erne, hvor bispestolen overførtes til Børglum; og Børglum

Stift blev da også i middelalderen det almindelige navn for det nordenfjordske bispedømme.

I den første snes år efter reformationen 1536 synes Vendelbo-bispens residens at have været forskellige steder, en kort overgang i Nykøbing på Mors, derefter i Thisted og siden i en periode fra 1548 i Hjørring.

1553 blev det tilladt bispem at have 'værelse og bolig' i Aalborg, uanset at byen hørte under Viborg stift, og biskoppen skulle have tilsyn med skolerne i købstaden. Allerede året efter ændredes denne mærkværdige ordning dog, således at Aalborg bys gejstlige fra 1554 blev lagt under Vendelbo stift. Først i sidste halvdel af 1600-tallet blev betegnelsen Vendelbo Stift i almindelighed afløst af navnet Aalborg Stift, og lige til ny tid var det kun Aalborg købstads provsti, der hørte til stiftet.

Fra gammel tid havde derimod Læsø i gejstlig henseende hørt under bispem i Børglum, men efter reformationen kom øen til Viborg stift, og førtes først tilbage til Aalborg stift 1843. Atlas Danicus' oplysninger om Læsø skal derfor søges i Resens Atlas: Viborg Bispedømme, p. 68–69.

Bemærkninger til udgivelsen.

Udgaven af Resens Atlas: Aalborg Stift er, som tidligere anført, en oversættelse efter manuskriptet Uldall 186 fol., bd. VI, i Det kongelige Bibliotek. Teksten repræsenterer således, som vi også har set det, Laurids de Thurahs sammenstykning af Johan Brunsmands redigering af Resens originalmateriale til syv bind, der forelå trykklar 1688.

I noterne er desuden stedvis anført supplerende tilføjelser hentet fra Chr. Aarslevs redaktion af Atlas Danicus i tre bind, som udarbejdedes efter Resens død. Aarslevs tilføjelser er oversat efter manuskriptet AM 360 fol., i Den Arnamagnæanske Samling.

På siden overfor vises, som en prøve på det latinske manuskripts udformning, begyndelsen til beskrivelsen af Aalborg efter Uldalltekstens side 5, hvortil skal knyttes følgende bemærkninger.

Ved udgivelsen er i kantet parentes [ ] anført sidetal i originalmanuskriptet, ligesom der angives passager heri med dansk tekst. Understregede ord er i oversættelsen fremhævet med *kursiv*.

Aalborg Stifts beskrivelse bringes i sin helhed, omfattende manuskriptets side 3–70, med udeladelse af den første side, der er titelbladet til hele Nørrejylland's beskrivelse *Descriptionem Cimbricæ Septentrionalis*.

Ligeledes er efter sidste afsnit udeladt et tillæg, manuskriptets side 71–76, der med tekstens ord omfatter 'tre fortegnelser over bemærkelsesværdige forhold, som, om de ikke vedrører Aalborg-egnen, så vedrører de dog Jylland eller i hvert fald Danmark'. Fortegnelserne er henholdsvis over landsdommere i Nørrejylland, førsteministre i Danmark, droster og hovmestre, og krigsøverst, marsker og feltherrer, gående tilbage til o. 1200. Fortegnelsen over landsdommerne i Nørrejylland findes iøvrigt gentaget i Atlas Danicus' tekst til Viborg og er udgivet i Resens Atlas: Viborg Bispedømme, p. 13f, under omtalen af landstinget.

Udgivelsens enkelte dele ledsages af en række notater og kommentarer, der tjener til forklaring og vejledning i forståelsen af teksten, dels giver oplysning om Resens kilder, hvor det har været muligt at opspore forlæg til enkeltoplysninger og større afsnit. Det har dog ikke været hensigten at komme med rettelser og korrektioner til tekstens indhold, idet Atlas Danicus bør fremstå som et selvstændigt udtryk for datidens viden og lærdom; og ingen vil vel idag anvende Resens oplysninger uden først at have søgt at kontrollere dem ad anden vej!

Billedmaterialet.

Billedmaterialet hørende til Aalborg Stifts beskrivelse foreligger dels som originale træsnit og kobberstik, dels som tegninger i manuskriptet Uldall 186 fol. Det var Resens plan at lade Atlas Danicus forsyne med kobberstukne byprospekter til ledsagelse af

ALBURGUM.

Alburgum Saxoni libro XIII in historia Regis Nicolaj Alburgia vernacula Alborg, unde nomen habeat, raris sententia. quorum in numero vere discernitima est, quae affirmat, Dicit Alborg tangram Alborg id est commune propugnaculum: quippe a quo tota raris discedit urbes, inepta per naturam ad propugnandam sese, ne dum ad alios: quippe collibus parce circumcincta, et greis fa collina ad inferiora est irruptio.

Similiorum autem veri tres sunt praecipue. Una existimat nomen habere ab Alh antiqva voce Gothica agrorum quingitem, nolante profundum quod oppidis non disconvenit, quippe cuius unam partem pelagi alluit profundum.

Secunda ab Algero Cimbris Regula nomen fuit sumpsisse, tangram primitus dictum fuit Algeroborg id est urbs Algeri, atq; deinde per contractionem Alborg. De hoc etiam testimonium exstat in veteri cantilena; ubi versus intercalares urbis huius structurem Algero tribuunt: quorum unus hic est: Sicog Alger bygda Alborg, farsti gvaltho Dulha i Lior shu.

Alter: Sicog Alger bygda Alborg og flag sk valdian helle i flor shu: Sententia us trivisq; fere eadem est Algerum condidisse Alburgum, idcirco gigantes in freto fere nauisuisse, fere coesos esse. Videtur posterior modo esse genuina, prior autem falsae et est profrenores corruptione et orta. Tertia est ali.

hver købstads beskrivelse og med træsnit som illustrationer i teksten, således som det kan ses af Samsø-udgaven 1675 og de indklæbde træsnit i Aarslevs redaktion af Resens Atlas.

Illustrationerne i teksten kan deles i to grupper, nemlig forskellige træsnit af markante bygninger og mindesmærker, udført specielt til Atlas Danicus, samt en række runestens gengivelser hentet fra Ole Worm: *Monumenta Danica*; Kbh. 1643.

Hvad disse sidste angår har runologen Erik Moltke i sin disputats 'Jon Skonvig og de andre runetegnere', bd. 2; Kbh. 1958, påvist at der ikke som tidligere antaget er tale om træsnit, men om metalsnit, formentlig i tin; og det er altså disse trykplader, Resen har erhvervet til brug for Atlas Danicus.

Træsnittene og runestensbillederne findes henholdsvis som tillæg til det såkaldte eksemplar A-x af Resens Billedatlas i Det kongelige Bibliotek og i Aarslev-redaktionen AM 360 fol., fra hvilke udgivelsens billedmateriale er hentet.

To illustrationer kendes ikke i træsnit og må være tilføjet af Thurah ved kompileringen af Uldall 186 fol. midt i 1700-årene. Det drejer sig om gravstenen side 48 og 'Liden Kirstens grav' side 78. Disse billeder er gengivet efter tegningerne i manuskriptet.

Desværre har træsnitsillustrationerne side 70, 77 og 81 måttet formindskes en smule af hensyn til bogens format, og ligeledes er tegningen side 78 reduceret i størrelse.

Udover det originale billedmateriale er udgivelsen mellem afsnittene prydet med en række bogtryks-vignetter i træsnit, hentet fra Resens egne udgivelser 'Inscriptiones Hafnienses' 1668 og 'Descriptio Samsøæ' 1675, begge trykt hos de kongelige universitetsbogtrykkere Henrik og Jørgen Gøde i København.

Som planche 1-6 findes byprospekterne af Aalborg, Sæby, Hjørring, Skagen, Thisted og Nykøbing efter kobberstikkene i Resens Billedatlas 1677, med tilhørende tekst. Prospekterne er gengivet i formindsket målestok i forhold til originalernes ca. 32 × 40 cm. Byprospekterne findes i fuld størrelse genudgivet i faksimiletryk af Ib Rønne Kejlbo 1974 (se litteraturlisten).

Endelig er som planche 7 og 8 bragt et større kort over Vendsyssel og et tilsvarende kort over Thy og Mors efter AM 359 fol. Dette

håndskrift indeholder en del kort over de enkelte landsdele, der sammen med et Danmarkskort var beregnet for Resens Atlas. Kortene er formentlig udført af Johan Huusman på baggrund af kartografen Johannes Mejers berømte kort over det danske rige, som Resen havde erhvervet med udgivelse for øje. En del af kortene foreligger i kobberstik, dog ikke Aalborg Stifts to dele, der er kolorerede håndtegninger.

Litteratur om Resen og Atlas Danicus.

Kobberstikkene fra Peder Hansen Resen Atlas Danicus 1677, udgivet med efterskrift og kommentarer af Ib Rønne Kejlbo; Kbh. 1974 (heri omfattende bibliografi).

H. Ehrencron-Müller: Forfatterleksikon, bd. VI; Kbh. 1929.

Ellen Jørgensen: Anmeldelse af Resens Atlas: Bornholm, i oversættelse ved Johs. Knudsen. Historisk Tidsskrift 9 IV; 1925–26, p. 193–97.

Ellen Jørgensen: Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800; Kbh. 1931 (og 1964).

Gunnar Knudsen: Resens Atlas Danicus. Fortid og Nutid XI; 1936, p. 146–61.

Laurids de Thurah: Den danske Virtuvius, 3. del, udgivet af Hakon Lund; Kbh. 1967.

BESKRIVELSE
AF AALBORG STIFT
MED
AALBORG, VENDSYSSEL, SÆBY,
HJØRRING, SKAGEN, THISTED
OG NYKØBING
SÅVEL SOM DET I STIFTETS
LANDSBYER,
DER FORTJENER AT
FREMDRAGES

Der gøres opmærksom på, at noterne til udgivelsen bringes efter de enkelte afsnit. I noterne henvises med forkortelser til følgende litteratur:

Aarslev [ ] angiver tekstdele og korrektioner efter Chr. Aarslevs tre-bindts redaktion af Resens Atlas. Jfr. ovenfor om Atlas Danicus' tilblivelse.

Runeindskrifter er anført efter Lis Jacobsen og Erik Moltke: Danmarks Runeindskrifter, bd. 1-3; Kbh. 1942, og der henvises til Ole Worm: Monumenta Danica; Kbh. 1643.

Vedrørende privilegiebreve og lignende dokumenter er henvist til Erik Kroman: Danmarks gamle Købstadslovgivning, bd. 2, Nørrejylland; Kbh. 1952, samt Kancelliets Brevbøger, 1551-1660; Kbh. 1885- og V. A. Secher: Corpus Constitutionum Daniae 1558-1660, bd. 1-6; Kbh. 1887-1918.

Lensforhold og lensmænd er anført med henvisning til Thelma Jexlev: Lensregnskaberne - en oversigt; Kbh. 1978.

Desuden henvises med årgang til artikler i Vendsysselske Årbøger 1915 ff. og med række, bind og årstal til Samlinger til jydsk Historie og Topografi (Jyske Samlinger) 1866 ff.

Derimod henvises ikke særskilt til almindelige biografiske opslagsværker, som Dansk Biografisk Leksikon og Wiberg's Dansk Præstehistorie m.fl.

AALBORG

Hvorfra *Alburgum*, der hos Saxo i 13. bog under kong Niels' historie kaldes *Alburgia* og på dansk *Aalborg* har sit navn, er der forskellige meninger om¹. Blandt disse er den mest usandsynlige den, som hævder, at *Aalborg* er den samme som Alborg, det vil sige »fælles forsvar«; hele byens anlæg taler jo herimod: den er fra naturens side uegnet til at forsvare sig selv – for slet ikke at tale om andre, da den jo næsten er omgivet af bakker, hvorfra det er særdeles nemt at angribe de lavereliggende steder. Men der er især tre opfattelser, der er mere sandsynlige.

Den ene går ud på, at den har navn efter *Ahl*, et gammelt tysk ord, der betegner en kløft i markerne, en fordybning. Det passer ganske godt på byen, da et dybt vand jo beskyller dens ene side.

Den anden fastslår, at byen har taget navn efter Alger, en konge i Jylland, som om den oprindeligt har været kaldt *Algersborg*, det vil sige Algers by, og senere ved sammentrækning *Alborg*. Der findes også et bevis herfor i en gammel vise, hvor nogle vers giver Alger æren for opbygningen af denne by. Et af disse lyder sådan: [dansk tekst]

Kong Alger bygte Alborg, fordi gielder Helte i Fiorden,
og et andet [dansk tekst]

Kong Alger bygte Alborg og slog de Gieller helte i Fiorden.

Betydningen af dem begge er omtrent den samme – at Alger har grundlagt Alburgum og derfor har kæmperne enten givet genlyd i fjorden eller er blevet dræbt. Kun det sidste synes at være ægte, det første derimod falsk og opstået ved en forvanskning af det sidste². *Den tredje* og [6] sidste opfattelse er, at byen er blevet opkaldt efter

de ål, der i stort tal findes i farvandet ved byen. Denne opfattelse støtter udtalen *Aalborg*, der lyder ligesom udtalen ål-by. Og det er ikke nogen helt ny udtale, eftersom Henrik Faber, der udtrykkeligt kalder byen *Aaleborg*, i sin ordbog viser, at navnet er blevet udtalt på samme måde for mere end hundrede år siden³. Det samme viser også byens segl, som engang var et tredobbelt tårn med tre ål, der svømmer i et nærliggende farvand⁴. Således er de forskellige meninger om byens navn; der er næppe tvivl om, at det er en af de to sidste, der er rigtig, selv om det ikke er muligt at afgøre sikkert, hvilken af de to det er⁵.

Byens beliggenhed.

For nu at komme til sagen, er dette den yderste by af de mere vigtige i Nordjylland, da den ligger ved den 57. breddegrad og dennes 4. minut – i Limfjorden, fra hvis munding den ligger omkring 3 mil⁶. Om dens længdegrad er der ikke andre oplysninger, end at Niels Fischers opmåling af Jylland tillægger den den 31. grad. Denne opmåling tilskriver den også en lidt mindre breddegrad, nemlig 56 grader og omkring 51 minutter⁷. Mod syd er Mariager nærmest; afstanden er omkring 4 mil.[7]

Åen, der løber igennem.

En å, der løber gennem byen, gør den naturskøn. Åen deler den i to dele, hvoraf den ene ligger i Fleskum herred og den anden i Hornum.

Fjorden.

Adgang for skibe giver *Limfjorden*, på hvis bred den, som omtalt, er bygget. Denne fjord er opkaldt efter det *dynd*, som den er fyldt med (på tysk hed det tidligere »*liim*«), altså dyndfjord eller -stræde, og det er den samme, som Adam af Bremen kalder »mare *Vendilæ*«⁸. Vendila eller Vensalia, på dansk *Vendsyssel*, adskilles nemlig fra det øvrige Jylland af denne fjord. Men han anfører også, at den er blevet kaldt Ottinsund, det vil sige Odins eller Ottos stræde. Dog påstår han kun, at den har navn efter den sidste af disse, idet han hævder, at den er blevet navngivet efter kejser Ottos kamp og sejr

der⁹. Denne fjord er så fyldt med fisk, at fiskeriet giver en stor fortjeneste til dem, der bor i nærheden, og især til borgerne i Aalborg.

Samme fjord er også kendt på grund af forskellige historiske begivenheder, som for eksempel slag, udkæmpet både af Alger, om hvem jeg ovenfor har anført et vers fra en gammel vise, og af Regnar Lodbrog, som dér angreb jyderne med 300 skibe¹⁰. Ligeledes var den station for en krigsflåde, der bestod af 1000 skibe, og som Knud den 4. med tilnavnet den Hellige, der forberedte et togt mod England, lod ligge her, mens han afventede godt vejr til at sejle i¹¹.

Byens kirker.

Der er to kirker i byen. En i [8] Hornum-delen, som kaldes Skt. Boels Kirke, hvilket nogle fortolker som Bodildas kirke, andre som Britolphus'es¹². Forskellige gravmonumenter ses i denne kirke, og først og fremmest over de bisper, som siden reformationens tid har beklædt bispesædet.

Den anden kirke ligger i Fleskum-delen og hedder Vor Frue Kirke, det vil sige Den guddommelige Jomfrus kirke¹³. *Olaus* ligger begravet i denne kirke, en dattersøn af den norske kong Ostenius, som kom til Danmark fra Norge som flygtning, mens Valdemar den 1. var konge. Da han døde her, blev han jordet i denne kirke¹⁴. Det fortælles også, at Sigurd Slembedegn er begravet sammesteds. Snorre Sturlesøn fortæller, at han blev fanget i et søslag af de norske konger, og senere først pint, så hængt og endelig halshugget¹⁵. Der er også forskellige gravmæler over adelige i denne kirke.

Hospitalet.

Der er også et hospital i byen, hvortil der engang var knyttet en kirke; men den er nu revet ned, og i dens sted er der rejst et kapel, hvor der holdes gudstjenester; det begyndte man på i 1681¹⁶.

Skolen.

Til byens kirkelige bygninger hører også *skolen*, der har rektor, konrektor og lærere, og som hvert år sender elever til Universitetet.

Magister Peter Kiærulf, tidligere professor i København, har skænket den 200 dalere, hvis renter hvert år gives til nogle elever¹⁷.
[9]

Bispegården.

Den sidste af de kirkelige bygninger er bispegården, som er indviet hertil i året før jeg skrev dette, sådan som følgende indskrift viser:

*Has C.5 ædes Episcopis Vensaliis incerta
post hæc non habituris domicilia Anno
MDCLXXXIV gratiosissime coemit atque concessis
procurante humillime ac impetrante
loci tum temporis episcopo Henrico Bornemannno.*

Christian den 5. købte og overdrog i 1684 allernådigst denne bygning til Vendsyssels bisper, for at de herefter skulle have en fast bolig, idet stedets bisp på denne tid, Henrik Bornemann, ydmygt sørgede for det og udvirkede det¹⁸.

Før reformationen boede bisperne på Børglum Kloster, hvorom senere. Umiddelbart efter reformationen i byen Hjørring, indtil år 1570, da de blev befaleet at bo i Aalborg; men der blev ikke anvist nogen bestemt bolig, førend, som nævnt, sidste år et bestemt hus for første gang blev tildelt dem¹⁹. Men denne bispegård tilskynder mig til også at fremføre det øvrige, som vedrører Aalborg-bisperne.

Grundlægger af bispedømmet.

Som grundlægger af bispedømmet nævnes kong Svend Estridsen, og det fortælles, at han har oprettet det i 1065²⁰.

Navnene på bisperne.

Alle, der har beklædt dette embede, kaldtes Borglumensiske eller Burglamensiske bisper, indtil sædet blev flyttet til Aalborg, og fra den tid begyndte man at kalde dem Aalborgensiske.

Rækkefølgen af bisperne er således²¹:

Den første var *Magnus*, der blev sat i spidsen for stiftet af Svend

Estridsen i det omtalte år 1066. *Alricus Albertus*, en mand der udmærkede sig ved lærdom, fromhed og retskaffenhed, efterfulgte ham i år 1065. Alricus blev efterfulgt af *Homerus*, som jeg læser har beklædt embedet i 1086. [10]

Homerus blev omkring år 1111 efterfulgt af *Silvester*, som i 1141 deltog i kirkemødet i Lund. Hans efterfølger var *Tyge*, der blomstrede omkring 1176. Han havde tidligere været hofpræst for kong Erik Lam. Dernæst blev *Truidus* eller Trugotus bisp, som sammen med ærkebisp Absalon var forfatter til det breviar, der blev brugt i de danske kirker, og jeg læser, at han i år 1188 har sendt præsten Axo og kanikken Johannes til kirkemødet i Lund. Truidus' efterfølger var *Homerus den Anden*, som blomstrede år 1219 under Valdemar den 2. Hans efterfølger var *Tyge den Anden*, som døde år 1238. Ham efterfulgte *Johannes Cantor*, som år 1240 deltog i rigsmødet i Vordingborg, hvor han bistod Valdemar med udarbejdelsen af Jydske Lov. Han døde år 1247. Efter denne Johannes overtog provst *Eskild* embedet; det er ham, Huitfeldt kalder provst Rudolf. Efter ham kom provst *Olav*, som den gyldne ridder Jens Glob dræbte i Hvidbjerg kirke år 1261 på grund af en privat krænkelse. Det er den samme Olav, som sammen med Viborg-bispen Chilianus opgav embedet på grund af ærkebisp Jacob Erlandsens raseri og fulgte kong Cristoffer den 1.s modsatte parti; og såvel han selv som Chilianus blev derfor udstødt af den gale ærkebiskop.

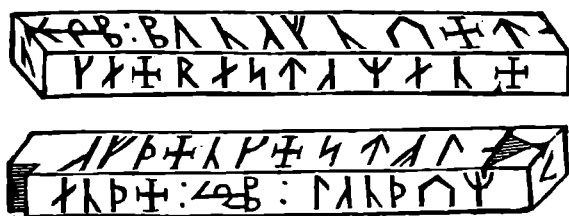
Olav blev efterfulgt af *Johannes den Anden*, som blomstrede omkring år 1266. Johannes blev efterfulgt [11] af *Niels*, som i 1284 deltog i mødet i Nyborg, hvor kongen sammen med ham og andre afskaffede nogle dårlige skikke. Niels efterfulgtes af *Josephus*, som år 1288 deltog i kroningen af Erik Menved. *Johannes den Tredie* efterfulgte Josephus, og denne Johannes blev efterfulgt af *Niels den Anden*, som blomstrede omkring 1307 og følgende år. Niels blev efterfulgt af *Tyge den Tredie*, som grev Gerhard i 1329 tog til fange. Jeg er i besiddelse af et brev fra Christoffer med navnet den Anden, i hvilket samme Tyge anklages for mange alvorlige forbrydelser, blandt andet at han åbenlyst har holdt en elskerinde, at han med bevæbnede folk har beslægtet skibbrudnes ejendele og varer, der

skyllede op fra havet, og at han har lagt baghold mod kongen selv og været årsag til, at kongen var blevet fordrevet fra sit eget rige. Og andre lignende ting. Brevet er skrevet år 1330 på Viborg ting²². Tyges efterfølger var *Andreas*, som år 1352 deltog i rigsmødet, der blev holdt i Kalundborg på Sjælland. Andreas blev afløst i 1354 af *Magnus den Anden*, som 1357 deltog i et andet rigsmøde i Kalundborg, hvor det blev besluttet, at bønderne skulle beholde den frihed, som tidligere var blevet indrømmet dem. Ligeledes underskrev han 1360 Valdemar den 4. reces eller håndfæstning. [12]

Han blev efterfulgt af *Johannes den Fjerde*, som år 1366 deltog i rigsmødet. Hans efterfølger var *Svend*, som år 1370 underskrev kong Olavs håndfæstning. Ligeledes år 1392 dronning Margrethes reskript, i hvilket hun gav afkald på retten til hertugdømmet Holsten. I år 1396 de løfter, kong Albert afgav for at slippe ud af fangenskab. Hans efterfølger var *Peter*, som år 1397 var en af dem, som ved sit segl bekræftede unionen mellem de tre nordiske riger, Danmark, Sverige og Norge. Den samme underskrev i 1421 også det reskript, ved hvilket det sydlige Jylland lægges ind under Danmarks rige, og år 1425 deltog han også i rigsmødet i København. Hans efterfølger var *Gerhard Gyldenstjerne*, som blomstrede under kong Erik af Pommern, og år 1444 deltog han i rigsmødet i Ribe, hvor det blev bestemt, at tienden for fremtiden kun skulle deles i tre dele og ikke i femten. Hans efterfølger var *Jacob Lodehat*; dette tilnavn stammer fra hans segl, der viser et hoved dækket af en lådden hat²³. Hans efterfølger var Hiopias Frisius, på dansk *Jep Friis*, som blomstrede år 1465 og derefter, og år 1473 deltog han i konventet i Kalmar. Hans efterfølger var *Johannes den Femte*, som år 1479 deltog i rigsmødet i Kalundborg; ham efterfulgte *Niels Styge*, som blomstrede under Christian den 2., og også [13] under hans fader, kong Hans. Han var hos denne i Aalborg i 1513, da han forlod dette jordiske liv. Selv døde han i 1525. Hans efterfølger var *Stygge Krumpen*, som år 1536 sammen med de øvrige bisper blev fanget og afsat. Dog opnåede han senere indtægterne fra Børglum Kloster, således at han kunne nyde dem, så længe han levede. Han var den sidste bisp før reformationen²⁴.

Efter reformationen blev Peter Thomsen, en tidligere Børglum-munk, indsat som den første bisp over dette stift. Han nedlagde senere – år 1547 – sit embede efter kongens ønske²⁵. Hans efterfølger var dr. Ole Chrysostomus, tidligere professor i teologi ved Københavns Universitet²⁶. Ham efterfulgte magister Laurentius Olsen, tidligere præst ved Vor Frue Kirke i Ribe²⁷. Hans efterfølger var magister Jørgen Borring, som døde 1587²⁸. Han blev efterfulgt af magister Jacob Holm, som døde 1609²⁹. Ham afløste magister Christian Jensen, tidligere professor i København, som døde 1642³⁰. Det er ham, om hvem dr. Ole Worm i femte bog af Monumenta siger, at han har sendt ham en stav fundet blandt danske oldtidsminder og beskrevet med runer³¹. Følgende billede viser rækkefølgen af bogstavtegnene:

[14] Han sendte den til Worm, for at han skulle fortolke indskriften og indlemme den i sit værk, Monumenta. Dette gjorde han også i den bog, jeg nævnte, hvor der bringes et billede af staven. Ved fortolkningen af ordene beklager han, at det kun er ligegyldige elskovsord. Disse ord rummes i tegnene: Bynafa vet kierista mina af thenkestol inde landum, hvis mening han gengiver således: Min kæreste kender mit navn fra dette elskovspan, Landum³².

Denne magister Christian Jensen blev efterfulgt af dr. Anders Andersen, tidligere præst ved Holmens Kirke i København, som døde år 1668³³. Hans efterfølger var dr. Mauritius Konig, tidligere professor i teologi ved Københavns Universitet, som døde 1672³⁴.

Ham efterfulgte dr. Matthias Fossius, der også var tidligere professor ved Universitetet i København, en åbenhjertig mand og, om jeg så må sige, mere ren end sneen selv. Han døde 1683³⁵. Hans efterfølger, som nu beklæder embedet, er dr. Henrik Bornemann, først konrektor ved en skole i København, dernæst rektor; så præst ved Vor Frue Kirke i København og samtidig provst over Sokkelund; til sidst blev han bisp i Aalborg. Om hans fremragende egenskaber tier jeg, fordi han endnu er blandt de levende³⁶. Således er rækkefølgen af bisper i dette stift.

Bispedømmets omfang.

Hvis man spørger om dette bispedømmes udstrækning, skal man vide, at det foruden byen Aalborg omfatter hele Vendsyssel, hvor der er 109 kirker og 56 sogne; desuden Thy, som er en halvø nær Vendsyssel, [15] hvor der er 54 kirker og 28 sogne; endvidere forskellige øer, blandt hvilke den betydeligste er Mors, hvor der er 32 kirker og 14 sogne. I hele dette område er der syv købstæder: Hjørring, Thisted, Skagen, Sæby, Vendsyssel³⁷ og Nykøbing; 13 herreder, nemlig i området Vendsyssel disse syv: Horns herred, Vennebjerg, Børglum, Jerslev, Kær, Hvetbo og Han herred. I Thy disse fire: Hillerslev, Hundborg, Hassing og Refs herred. På Mors disse to: Søndre herred og Nørre herred. Såvidt om de kirkelige lokaliteter og bygninger i Aalborg, som findes i dag.

Kloster.

Engang var der også et kloster i byen, som havde navn efter Den hellige Jomfru og kaldtes Vor Frue Kloster; til opførelsen heraf skænkede Margrethe, Danmarks, Sveriges og Norges dronning, en borg i Vendsyssel, der blev købt af Ivar Lykke. Men det er allerede længe siden, det enten blev nedrevet eller ophørte med at være indviet³⁸.

Verdslige huse.

Nu går jeg videre til verdslige lokaliteter og bygninger, blandt hvilke der er rådhuset, vejerhuset, [16] kompagnihuset, apoteket og nogle gårde.

Den kongelige borg.

Der er også en borg, der er så fornem, at konger tidligere har boet på den i lang tid, og nogle endog ombyttet livet med døden dér, som for eksempel kong Hans, der blev omtalt ovenfor³⁹.

Dens lensmænd.

Og den havde kongelige lensmænd, blandt hvilke følgende nævnes: Erik Nielsen til Vasdal, 1340. Hr. Erik Eriksen, 1423. Eskil Broch, 1435. Erik Nielsen Brodskoph, 1439. Niels Eriksen Asdal af slægten Banner, 1443. Anders Nielsen, 1478. Erik Andersen Banner, 1490. Niels Høg, 1506. Mogens Gøe, 1524. Peter Lykke, 1534. Niels Clementsen, uvist hvilket år. Hilarius Bryske, uvist hvilket år. Axel Juel 1545. Erik Eriksen Banner, uvist hvilket år. Gabriel Gyldenstjerne, 1550. Jacob Brochenhus, 1552. Jens Juel, 1554. Otto Brahe, 1555. Erik Podebusk 1568. Erik Rud 1573. Jens Kaas, 1578. Axel Wiffert, 1579. Bjørn Andersen, 1580. Ove Lunge, 1585. Manderup Parsberg, 1597. Tanno Friis, 1622. [17] Otto Marsvin, 1627. Jens Juel, 1629. Otto Scheel, 1632. Gunner Lange, 1636. Erik Juel, 1648. Kaj Lykke, 1658. Ove Juel, 1661. Peter Charisius, 1669. Enevold Parsberg, 1672. Sten Handorf, 1680⁴⁰.

Love og privilegier.

Så vidt om Aalborg slot, hvorfra jeg går over til byens love og privilegier. Jeg har ikke fundet ud af, hvornår disse første gang er givet byen⁴¹. Men jeg har fundet ud af, at alle dokumenterne herom er gået til grunde under krigen mod grev Christoffer, og derfor har Christian den 3. 1546 givet et nyt dokument om dem, hvori følgende bestemmelser findes⁴²: 1. Når fremmede købmænd kommer til Aalborg, skal de i handel optræde således, som byens gamle sædvane foreskriver – naturligvis såvel i andre forhold som i følgende: at de ikke må sælge noget undtagen i større mål; at de ikke afhænder noget på skibene, men kun det, som er losset fra skibene og bragt ind i byen; at de ikke lægger nogen sild i salt før påske; at de ikke køber skind, undtagen ti ad gangen; at de ikke sejler til andre steder ved Limfjorden end Aalborg, Nykøbing og Lemvig; at de

ikke driver handel på landet; at de, når de kommer for at handle, ikke forbliver i Aalborg, undtagen fra Påskefesten til Kristi Legems fest og fra Mikael's fest til Sankt Andreas' fest; og endelig at de ikke laver bål i deres boder. 2. Det vil ikke være lovligt for nogen tilrejsende købmand – hvad enten han kommer fra fremmede eller fra danske kyster – at overvintre [18] i Aalborg, medmindre det sker med byrådets tilladelse. 3. Ingen købmand må blive på fiskepladserne længere end fiskeriet varer ved. 4. Ingen borger må starte handel ved hjælp af penge, han har fået af en fremmed købmand. 5. Alle adelige, som har huse eller grunde i Aalborg, skal betale den samme skat af dem, som de øvrige borgere af deres. 6. Enhver borger, som enten starter et oprør eller ophidser en forsamling mod den kongelige lensmand eller byens råd, vil blive dødsdømt. 7. Det vil ikke være lovligt for nogen indbygger eller borger at købe bøndergårde, der er underlagt adelige. 8. Hvis nogen af den slags dommere, som kaldes Sandemænd eller Sandsigere, lovligt forhindret ikke kommer til stede, når der skal afsiges dom, så vil det ikke blive betragtet som en brøde, når blot en eller anden i hans navn erklærer, at han er forhindret. 9. Den som lokker en andens hustru, datter eller slægtning eller nogen jomfru til hor, skal betale en bøde på 40 mark til kongen og lige så meget til byen. 10. Hvis nogen, der er arresteret i Aalborg på grund af gæld, flygter fra fængslet, bør han anses at have forset sig på samme måde, som hvis han har øvet vold. 11. Ingen må hverken nat eller dag gå gennem byen [19] med spændt armbrøst eller draget sværd. 12. Borgmestre og rådsmedlemmer må give love for håndværkerne, men kun rimelige love, hvis retfærdige grund de kan godtgøre over for en højere myndighed. 13. Den håndværker, som både udøver håndværk og driver handel, skal betale skat både for sit håndværk og for sin handel. 14. Hverken byfogden eller den kongelige lensmand må arrestere nogen borger og sætte ham i fængsel, når blot hans forseelse ikke er alvorligere, end at hans ejendele og besiddelser er tilstrækkelige til at betale bøden. 15. Ingen borger må vælge sig en adelsmand, der bor på landet, som beskytter. 16. Borgere og indbyggere skal betale deres told på slottet. 17. Enhver borger, som ikke betaler sin skat inden en måned efter at den er pålagt, vil miste sin borgerret. 18. Af enhver

ubebygget grund skal der betales otte skilling i skat. 19. Uden for byen er græsningen fri for borgerne. Der er også omtalt flere andre ting i samme dokument, som det er nødvendigt at springe over af hensyn til pladsen⁴³.

I andre dokumenter har jeg også fundet andre love og privilegier, der er givet byen; af disse omtaler jeg følgende: Den samme konge tildelte i 1552 Aalborg hospital de kongelige [20] tiender fra Astrup og Vester Hassing sogne for bestandig⁴⁴. Og i 1554 befalede han, at de huse i byen, der var faldet sammen, skulle repareres, og at de tomme grunde skulle bebygges, og han tilføjede den straf for dem, som ikke gjorde det i løbet af tre år, at de skulle miste de huse og grunde, det drejede sig om⁴⁵. Og år 1555 bestemte han, at det ikke skulle være tilladt nogen byfoged, byskriver eller lensmand at købe eller sælge noget på landet nær Aalborg, og at det, som de der enten solgte eller købte, skulle tilfalde kongen⁴⁶. Frederik den 2. forbød år 1560 at sætte den slags fiskenet i Limfjordens munding, som hindrede adgangen for sild til Aalborg og andre steder længere inde i fjorden⁴⁷. 1575 tillod han borgerne, hvad der tidligere havde været forbudt, at købe lyng og tørv af bønderne⁴⁸. 1579 bestemte han, at enhver, som i Aalborg havde angrebet nogen med ærekrænkende beskyldninger, skulle lide den straf, som de enkelte byers love foreskriver⁴⁹. Christian den 4. befalede i 1590, at der skulle bygges to fyrtårne i Egense til at styre de sejlendes kurs⁵⁰. Han bestemte også, at den, som stævnedede rådsmedlemmer og borgmestre fra Aalborg til Viborg ting, skulle betale dem procesomkostningerne, før han sejste fra Viborg⁵¹. 1598 forbød han indbyggerne på det sted, der hedder Løgstør, at drive handel noget andet sted end Aalborg og andre købstæder⁵². 1604 forbød han lybækkerne [21] at drive nogen handel i Aalborg undtagen på pinsemarkedet⁵³. I 1632 anbefalede han for at reparere og bevare byens skibsbro, at enhver købmand, der førte sine varer til broen, skulle give halvdelen af en dansk skilling til byen for hver dalers vare, der blev solgt⁵⁴. 1647 befalede han til samme formål, at der for enhver hest, som fra Nordjylland førtes til Aalborg for at blive solgt, skulle betales seks skilling til byen. Og for enhver tyr, der på samme måde blev ført til byen, to skilling⁵⁵. Så vidt byens love.

Historiske begivenheder.

Dernæst kommer de historiske begivenheder, hvoraf de mest bemærkelsesværdige er følgende: 1169 døde Norges konge Olau Gudiande i Aalborg, hvortil han havde trukket sig tilbage året før, efter et slag, der blev udkæmpet ved et sted, der hedder Daff⁵⁶. 1513 døde, hvad jeg også før har nævnt, Danmarks konge, Hans på Aalborg slot⁵⁷. 1515 lod Christian den 2. slå mønt i Aalborg⁵⁸. 1534 og de følgende år under krigen mod grev Christoffer led denne by mange ulykker⁵⁹; i samme greves navn kom Skipper Clement hertil med en hær. Han havde tidligere støttet kong Frederik den 1. fra hvis tjeneste han var flygtet med det bedste krigsskib, hvis ledelse var blevet betroet ham, og senere [22] havde han en tid lang drevet piratvirksomhed; han angreb Vendsyssel med soldaterne fra to skibe og samlede en mængde bønder – henved 6000. Endnu mere vild på grund af dem besatte han både Aalborg by og slottet. Og ikke tilfreds hermed angreb han oplandet og nedbrændte to nærliggende herregårde, Hjermitslevgård og Klarup; ejeren af den sidste af disse var Bagge Griis, som begav sig til Aalborg for at hævne dette overgreb; han lod, som om han var en ven, og da han så sit snit til det, ramte han ham med et knytnæveslag, men uden at det skadede forbryderen, der inden for sin dragt var forsynet med et panser. Men selv om Griis flygtede bort, da hans plan ikke var gået efter ønske, blev han dog såret så hårdt af en skomager, der kastede en mursten mod hans hoved, at han snart efter døde, og hans lig blev fundet i en mose. Undsluppet denne fare blev Clement mere dristig og kastede sig med 6000 bønder imod adelens hær, 300 ryttere, der var på vej mod Aalborg. Takket være sine mange folk, slog han let modstanderne, der heller ikke kendte vejen tilstrækkelig godt, og han dræbte de fleste af adelsfolkene, kun nogle få slap bort. Derfor voksede dristigheden; alt vidt og bredt blev angrebet og plyndret, og han befæstede Aalborg. Men nu var tiden omsider inde til, at han fandt en død, der passede til hans gerninger. I 1536 sendte adelen, der samlede sig efter [23] nederlaget, et stort antal soldater mod Aalborg, fattede sig atter og besatte byen efter et angreb. Alle, som var i byen blev dræbt bortset fra børn og kvinder og nogle få andre. Clement selv blev fanget, da han søgte at redde sig selv ved flugt;

derefter blev han ført til Kolding, hvor han straks den følgende lørdag blev halshugget og anbragt på fire hjul med en blykrone på hovedet – til spot, fordi han havde ladet bønderne sværge troskab til sig. Dette var afslutningen på denne affære⁶⁰.

Da svenskerne i 1643 angreb Jylland, blev der udkæmpet et slag ved Aalborg, hvor 71 af deres ryttere tillige med anføreren blev dræbt; af de jyske bønder faldt 500⁶¹. Efter at have vundet sejren, omend den var blodig, angreb svenskerne byen og behandlede borgerne temmelig brutalt, ligesom de også gjorde det i 1657, da de på tilsvarende måde angreb Jylland⁶².

Til de historiske begivenheder i Aalborg, som jeg ikke har fundet nærmere tidsfæstet, hører følgende, som Jens Wolf⁶³ omtaler i den Danmarks-beskrivelse, han har skrevet efter folkesnak: Der var et gammelt rygte eller en beretning blandt Aalborgenserne om, at der engang på disse egne havde levet et forunderligt menneske, som de jævne folk kaldte antikrist på grund af hans usædvanlige levevis; [24] han var hæderlig og nøjsom, således modtog han ikke fra nogen, der skænkede ham noget til livets ophold, mere end til den daglige føde. Han havde en simpel klædedragt og red omkring på en lille hest, hvor fødderne kun støttede på en stigsøjle af træ. Han kom fra Jyllands nordlige egne og drog til de sydlige; og hvor han kom, sov han i en bageovn; hesten bandt han uden for ovnen. Han spæde mange ting, som tiden beviste var sande, heriblandt følgende: Fra revnen i en bestemt sten på et sted, der hedder Horup, sagde han, at en tjørnebusk ville spire og vokse frem, på hvis grene en skade ville bygge rede, og efter at det var sket, ville der blive udkæmpet et stort slag i Vendsyssel; og det fortælles, at det gik sådan. Da han i Aalborg havde spået, at der ville ske nogle ting, som byfogden ikke brød sig om, og da byfogden i vrede herover havde ladet ham piske, sagde han, at ligesom hans blod var strømmet ned ad ryggen på grund af piskeslagene, således ville byfogdens blod strømme gennem Aalborgs gader. Det gik også sådan, der opstod nemlig strid mellem borgerne, og under optøjerne blev byfogden, som var den ene part i striden, dræbt af borgerne på torvet, hvor, sådan som det var blevet spået, hans blod flød. For det tredje sagde han om Hasseris å, som dengang ikke løb gennem Aalborg, at der ville

komme en tid, hvor den ville løbe midt gennem byen; dette forekom på den tid umuligt, [25] da en stor jordvold lå mellem åen og byen. Ikke desto mindre blev det dog senere til virkelighed, da Manderup Parsberg var kongens lensmand; han sørgede for, at denne jordvold ved gravning blev gennembrudt, og at det blev ordnet sådan, at åen derefter strømmede midt gennem byen⁶⁴. For det fjerde red han en dag i Hornum herred hen til tingstedet, og der spurgte dommeren ham for spøg, hvordan hans skæbne ville blive. Han svarede, at han ville komme til at dø i en ovn, hvilket også skete for dommeren, da han til slut efter at være kommet i knibe og bragt til den yderste fattigdom, blev tvunget til at leve af andres barmhjertighed. Endelig: Da en fra en flok uvorne drenge, der havde omringet ham, havde kastet en hegnspæl imod ham, sagde han, at en pæl også ville berøve ham livet. At dette var sandt, blev ligeledes bevist ved begivenhedernes forløb, for den selvsamme dreng faldt ned fra et træ, som han kort efter var klatret op i for at fange fuglene, der byggede rede i det, og han ramte en lignende hegnspæl; gennem-boret heraf udåndede han, sådan som det var blevet forudsagt ham. Såvidt om dette menneske⁶⁵.

Der er også følgende udaterede begivenhed: det fortælles, at Vendsyssels konge, Alger, har udkæmpet et slag i nærheden af Aalborg, og herunder har han dræbt Balder, fordi han havde angrebet Aalborg, men drabet på Balder hævnede en anden konge, Didrik. Om den første af disse står der i gamle viser: [dansk tekst]

*Humerlands Konning Balder hin frage slog Algersborg;
Algers Konning dette hævnede paa Fiorden for Alborg.*

Det vil sige: Humerlands konge, [26] den skønne Balder, angreb Algersborg, men kong Alger hævnede det på fjorden ved Aalborg. Om den sidstnævnte hedder det i samme viser: [dansk tekst]

*Konning Alger slog Konning Balder, for Konning Balder slog
Ruhne; det hævnede hin stærke Konning Didrich.*

Det betyder: Kong Alger dræbte kong Balder, fordi Balder havde dræbt Ruhne; men dette hævnede den tapre kong Didrik. Her tilføjes der også en anden grund til kampen mellem Balder og Alger,

nemlig kong Ruhne, og det var Balder, der angreb ham. Dette stammer fra Peter Dyrschøts beretning, en mand, der er særdeles kyndig i Jyllands historie⁶⁶. Men om alt i disse viser er sandt, har hverken han afgjort eller afgør jeg, vel vidende at viser af den art ofte er fyldt med fejl – akkurat ligesom en nød, hvis dele ikke alle er spiselige. Såvidt om historiske begivenheder.

Det øvrige stof vedrørende Aalborg er erhverv, rigdomme og markedsdage.

Erhverv er først og fremmest handel med sild, så Aalborgsild er i særlig grad berømt blandt danske sild og især efterårsfangsten. En del af indtjeningen stammer også fra sejlads, som dens gode beliggenhed fremmer, fordi byen ligger forrest i Limfjorden og før alle øvrige byer og steder i den, der hyppigt er besøgt af skibe. Hvor store rigdomme, der engang har været, kan man udlede deraf, at byen i 1190 fortælles at have udrustet 50 krigsskibe [27] forsynet med soldater⁶⁷. Men i dag kan den næppe udruste bare et eller to. Så stor forandring er der sket i tidernes løb.

Endelig holdes byens marked 11. juni. Og såvidt dette.

Noter til Aalborg.

1. Saxo's latinske Danmarksbeskrivelse fra ca. 1200, seneste udg. i oversættelse ved J. Olrik, Danmarks Riges Krønike; Kbh. 1970.
Den ældste navneform ALABV(RG) findes på mønter, som kong Hardeknud lod slå i Aalborg mellem 1035 og 1042.
2. Aarslev [2] har følgende udlægning af versene: Kong Alger grundlagde Aalborg; og derfor giver de faldne kæmpers kroppe genlyd i vandet.
Jfr. Svend Grundtvig: Danmarks Gamle Folkeviser, bd. 2; Kbh. 1856, tillæg til nr. 17a): folkevisen 'Kong Diderik og Holger Danske'.
Versene er formentlig meddelt af Peder Dyrskjøt. Se indledningen side 16.
3. Henrik Smith (lat. Faber): Libellus vocum latinorum cum interpretatione danica; Kbh. 1563.

4. Efter Wolf (se note 21), p. 73.
P. B. Grandjean: *Danske Købstæders Segl indtil 1660*; Kbh. 1937, p. 19f. Bølgerne under byseglets borgbillede er blevet misforstået som ål. Seglet er kendt siden 1358.
5. Den nyeste navneteori forklarer navnet som 'Borgen ved vandrenderne', idet første led er det jyske ord ål = fure eller vandrende i flertal. Jfr. Bent Jørgensen: *Dansk Stednavne Leksikon, Jylland bd. 2*; Kbh. 1982, p. 152.
6. Byens placering angives nu officielt som 57° 2' 53" målt fra Budolfi kirke.
7. Henvvisninger gælder den nederlandske kartograf Nicolaus Visscher (1618–1679), der omkr. 1670 udgav et kort over Nordjylland 'Jutia Septentrionalis'.
8. Adam af Bremen, tysk kirkehistoriker, hvis bog *De hamburgske Ærkebiskopers Historie* fra ca. 1075 er udgivet på dansk ved C. L. Henriksen; Kbh. 1930. Desuden er udgivet *Beskrivelse af Øerne i Norden*; Århus 1978, i ny oversættelse af Allan A. Lund.
9. Den tyske kejser Otto den 2.s indfald i Jylland skete år 974. der sigtes til Odesund i Limfjorden, og navneligheden med kejser Otto er tilfældig.
10. Sagnkongen Regnar Lodbrogs historie fortælles hos Saxo.
11. Arslev [4] tilføjer årstallet 1085, hvor Knud den Hellige samlede sin ledingsflåde i Limfjorden.
12. Skt. Budolfi kirke har navn efter den engelske helgen Skt. Bothulphus.
13. Vor Frue kirke var oprindeligt både sognekirke og kirke for et nonnekloster (jfr. nedenfor note 38). Kirken blev fuldstændig ombygget 1877–78.
14. Den norske oprørsleder Olav Gudbrandsson, kaldet 'Ugjæva' (Ulykke), blev begravet i kirken 1169.
15. Aarslev [5] tilføjer årstallet 1139. Den norske høvding Sigurd Slembe opholdt sig i Aalborg 1138, og efter sin død i Norge 1139 førtes han tilbage hertil og begravedes 1140 i kirken.
Snorre Sturlason's *Norske Kongesagaer (Heimskringla)*, fra første halvdel af 1200-årene, udg. på dansk ved Johannes V. Jensen og Hans Kyrre, 1–3; Kbh. 1948.
16. Helligåndsklosteret blev efter reformationen 1536 videreført som hospital. Der blev 1580 givet kgl. tilladelse til nedrivning af klosterkirken.
17. Efter Wolf (se note 21), p. 74.
Aalborg Katedralskole havde til huse i det nedlagte Helligkloster. Peder Bertelsen Kierulf (c. 1586–1642) skænkede beløbet til skolen ved gavebreve 1629 og 1632.

18. Henrik Bornemann (1646–1710), biskop 1683–93.
19. Vedr. bispedømmets historie, se indledningen side 16.
Aalborg blev officielt bispesæde 1554.
20. Under Svend Estridsen foretages den danske stiftsinddeling i 1060'erne.
Hovedkilden hertil er Adam af Bremen, jfr. note 8.
21. Resens kilde til bispelisten er bl. a. Jens Lauritsøn Wolf: *Encomion Regni Danicæ*; Kbh. 1654 og Arild Huitfeldt: *Bispekrønike*; Kbh. 1604 (genoptrykt 1978), 2. udg. 1653.
22. 22. september 1330. Danmarks Riges Breve, 2. rk. bd. 10, nr. 243.
23. Slægten Lodehats våben viser et mandshoved med en spids hat.
24. Om stiftets bisper før reformationen 1536, se J. P. Stenholm: *Bidrag til Aalborg Bispedømmes Historie*; Aalborg 1904.
25. Peter Thomesen (d. o. 1560), biskop 1537–48.
26. Oluf Chrysostomus (d. 1553), biskop 1548–53.
27. Laurids Nielsen Riber (d. 1557), biskop 1553–57.
28. Jørgen Mortensen Borringholm (d. 1587), biskop 1558–87.
29. Jacob Holm (1543?–1609), biskop 1587–1609.
30. Christen Hansen Riber (1567–1642), biskop 1610–42.
31. Worm p. 299.
32. Danmarks Runeindskrifter nr. 100a, kaldet 'Virgula Erotica' = elskovspind.
Indeholder kun runer og kragetæer, skønt det lykkedes Worm at læse en længere indskrift på den.
33. Anders Andersen Ringkjøbing (1597–1668), biskop 1642–68.
34. Mourids Kønig (1637–1672), biskop 1668–72.
35. Matthias Foss (1627–1683), biskop 1672–83.
36. Henrik Bornemann (1646–1710), biskop 1683–93, hvorefter han var biskop over Sjællands stift.
37. Om Vendsyssel betragtet som en købstad, se nedenfor side [27].
38. Vor Frue nonnekloster var af benediktinerordenen (nuv. Vor Frue kirke) oprettet i begyndelsen af 1100-tallet.
Aarslev [16] tilføjer, at det drejer sig om Egholm Slot, Skørping sogn. Iver Lykke solgte 1374 slottet til Valdemar Atterdag, hvis datter Dronning Margrethe gav Egholm til klosteret 1391.

39. Overfor side [13]. Kong Hans døde 1513.
Den ældste borg lå i byens sydlige udkant, mens et nyt slot påbegyndtes opført 1539 nede ved fjorden. Jfr. byprospektet, planche 1.
40. Vedr. Aalborghus len, navne og årstal efter ca. 1500, se Jexlev p. 293–97.
41. Byens ældste privilegier er fra 1342, se Kroman p. 271.
42. 21. februar 1546.
43. Originalen findes på Aalborg Historiske Museum Jfr. J. A. L. Kolderup-Rosenvinge: Samling af gamle danske Love, bd. 5; Kbh. 1827, p. xxxx og 278f.
44. Kancelliets Brevbøger 28/5 1552.
45. Samme 29/9 1554.
46. Samme 27/10 1556.
47. Samme 16/7 1560.
48. Samme 14/6 1575.
49. Samme 22/2 1579.
50. Samme 30/7 1590.
51. Samme, dato som ovenstående.
52. Samme 3/7 1598.
53. Samme 19/5 1604.
54. Samme 25/6 1632.
55. Corpus Constitutionum Daniæ 31/5 1647.
56. Jfr. om Olav Gudbrandsson note 14.
Stedet for slaget kaldes Stange hos Snorre.
57. Se note 39.
58. Der har været præget mønt i Aalborg under kong Hans og Frederik den 1., men ikke under Christian den 2. Se G. Galster: Unionstidens Udmøntninger; Kbh. 1972, p. 23–30.
59. Det følgende afsnit om Skipper Klement er hovedsagelig efter Wolf (se note 21) p. 74–77.
Ligeledes behandlet af Resen i Atlas Danicus: Viborg Bispedømme, udg. af Gunnar Knudsen i dansk oversættelse ved Chr. Behrend; Kbh. 1934, p. 10.
60. Jfr. nyeste fremstilling af Grevefejden, Hans Gregersen: Skipper Klement; Frederikshavn 1981.

61. Efter Wolf (se note 21), p. 77.
Om svenskernes hærgen i Aalborg, se Chr. Petrech Christensen i Jy.Saml. 4 I, 1911, 43ff.
62. Jfr. C. Klitgaard: Lidt om Krigen i Jylland 1657-58. Jy.Saml. 3 IV, 1904, p. 222f m. henv.
63. Efter Wolf (se note 21) p. 78-80.
64. Manderup Parsberg (1546-1625), der var lensmand 1597-1622, lod o. 1600 Hasseris Å omlægge.
65. Beretningen om Antikrist synes ikke overleveret på anden måde end hos Wolf.
66. Jfr. note 2.
67. Efter Wolf (se note 21), p. 88, hvor der nævnes antallet af ledingsskibe fra Vendsyssel Stift under Knud 'den Sjette' (1182-1202).

VENDSYSSEL

Vi har behandlet Aalborg, stiftets største by, lad os nu gå videre til de andre, blandt hvilke den første er Vensela, på dansk Vendsyssel, sådan som hele Vensalia, hvor den ligger, hedder, enten fordi den engang har været den førende by eller af en anden grund¹. I dag er det en lille flække midt inde i Vendsyssel, og der er næsten kun det bemærkelsesværdige ved den, at Rye å løber igennem den², og at dens provsti undertiden plejer at blive omtalt; dette nød Claus Dyre i 1602 og Philip Julius Bornemann i 1649³.

Noter til Vendsyssel.

Dette afsnit findes ikke i Aarslev's redaktion af Resens Atlas.

Den misforståede opfattelse af Vendsyssel som en tidligere købstad har været udbredt i 15- og 1600-årene, ikke mindst på grund af de datidige Danmarkskort, hvor der ofte vises en by- eller borgsignatur lidt sydligt i Vendsyssels midte, hvortil er knyttet navnet Wendila eller lignende.

Formentlig skyldes fejlen det forhold, at 'Vendelbo Stift' fik navn efter landsdelen, da det ikke som andre steder var knyttet til en købstad, hvis navn stiftet naturligt kunne antage.

Navnet er siden blevet optaget på de mere eller mindre nøjagtige landkort sammen med stiftsbyernes navne, og anført med samme signatur som disse. På grund af den oftest udenlandske kortproduktion og -kopiering har fejlen kunnet holde sig længe.

1. Vedr. Vendsyssel som landskabsnavn, se Svend Aakjær: Om navnet Vendsyssel. Jy.Saml. 5 IV 1, 1938 (Festskrift til C. Klitgaard), p. 93-103.
2. Således markeres 'byen' (jfr. ovenstående) på visse ældre kort.
3. Jfr. C. Klitgaard: Regnskabsprovster over Vendelbo Provsti 1536-1677. Jy.Saml. 4 VI 5, 1930, p. 445-51.

SÆBY

Beliggenhed.

Dette stifts anden by i Vendsyssel er Sæbya, på dansk Sæby. Den ligger på kysten af det østlige hav, omkring otte mil nordligere end Aalborg. Byens kirke kaldes Vor Frue Kirke, det vil sige kirken for Den guddommelige Jomfru, der er afbildet på byens segl.¹.

Marked, love.

Byens marked holdes 1. august og 1. september.

Bisp Stygge Krumpen dels gav dels bekræftede følgende love og privilegier i 1529²: 1. Byen skal nyde købstadsret og ret til sejlads og handel ligesom andre købstæder. 2. Den som begår mord eller manddrab, skal for sin brøde betale 40 mark til bispem og seks mark til byen. 3. Sandemænd skal ikke være forpligtet til at dømme undtagen om drab, vold, slag og sår. 4. Ingen borger, som slår eller sårer nogen bonde, skal derfor holdes i fængsel eller under bevogtning, medmindre han ikke kan give erstatning for brøden. 5. Hvis en, som holdes tilbage i byen på grund af gæld, slipper ud af fangenskab, skal han betale tre mark til bispem og lige så meget til byen. 6. Ingen tilrejsende købmand må handle med en anden tilrejsende. [29] 7. Ligeledes må han ikke købe noget undtagen i større mål eller tal. 8. Alle borgere, hvorhen de end kommer i Danmarks rige, skal være fritaget for told. 9. Den, som ønsker at anklage en borger for vold efter et overgreb, skal anklage ham ved byens domstol. 10. Den, hvis hus ved et uheld brænder ned, skal betale 40 mark til bispem og lige så meget til byen. 11. Det er ikke tilladt nogen borger enten at købe eller at leje eller forpagte nogen huse eller grunde til skade for en anden. 12. Det vil ikke være tilladt nogen håndværker at købe eller sælge noget på torvet, medmindre

han samtidig bærer byens byrder. 13. Hvis nogen fremmed stævner en borger på grund af gæld, så vil byfogden være forpligtet til indenfor tre dage enten at inddrive gælden fra skyldneren eller et pant derfor. 14. Enhver fremmed, som overvintret i byen for handelens skyld, skal også betale skat. 15. Ingen fremmed købmand må udstille sine varer offentligt i længere tid end tre dage. 16. De, der bor i oplandet, må ikke have lov til at sælge deres varer uden for byen. 17. Ingen fremmed købmand må drive nogen handel på landet³.

Frederik den 2. overdrog i 1559 to marker til borgerne, af hvilke den ene kaldes Søndermark, [30] den anden Tofterne⁴. Den samme tildelte dem i 1562 de samme privilegier som viborgenserne⁵. Han bekræftede også i 1577 ediktet fra 1559 om de to marker⁶. Christian den 4. bekræftede i 1597 alle de foregående kongers privilegier, hvilket også Frederik den 3. gjorde i 1648⁷.

Omegnen.

I denne bys omegn er der en bemærkelsesværdig herregård, kaldet Sæbygård⁸, der tidligere tilhørte kongerne, som anbragte deres lensmænd der: en sådan var Christoffer Styge, uvist i hvilket år. Jørgen Urne i 1540. N. von Rade havde den i pant i 1552. Men i 1560 afhændede kongen denne herregård og den kom i Otto Ruds besiddelse⁹.

Noter til Sæby.

1. Aarslev [22] tilføjer, at byen blev kaldt 'Mariested', hvilket navn stammer fra det karmeliterkloster, der blev grundlagt her i 1460'erne.
Byens segl viser Jomfru Maria med Jesusbarnet, se P. B. Grandjean: Danske Købstæders Segl indtil 1660; Kbh. 1937, p. 43. Seglbilledet kendes fra 1578, men må gå tilbage til klostertiden.
2. Biskop Stygge Krumpens byret for Sæby er af 11. november 1524, mens Frederik den 1.s privilegiebrev er dateret 10. august 1524.

3. Byretten 1525 er i sin helhed udgivet i Jy.Saml. 1 X, 1884–85, p. 173–78.
4. Kancelliets Brevbøger 12/12 1559.
5. Samme 24/4 1562
6. Samme 27/3 1577.
7. Samme, årstallet skal være 1598 9/6, og Corpus Constitutionum Daniæ 30/11 1648.
8. Sæbygård, Volstrup sogn. Jfr. byprospektet, planche 2.
9. Vedr. indehavere af Sæbygård, se Trap: Danmark, Hjørring Amt; Kbh. 1960, p. 240f.

HJØRRING

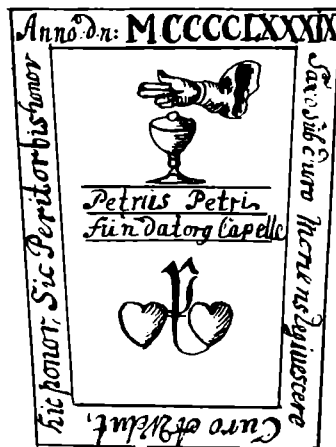
Den tredie by i Vendsyssel er Høringa eller Hørringa, på dansk Hjørring eller Hørning, på islandsk Hording. Denne er ifølge mange den første og ældste af byerne i Jylland, da man siger, den blev grundlagt på Frode den 3. eller Fredegods tid og blev kaldt Hørring, svarende til høyring, det er efter moderne sprogbrug høj-ring, men efter ældre ring-høj¹. Og det stammer fra en gylden ring, som den nævnte Frode anbragte på en høj for at prøve, om nogen vovede at stjæle den. Hvordan det end er, så ligger byen ikke fjernt fra Vesterhavets kyst, og den var tidligere sæde for Børglumbisperne, [31] også på Knud den Stores tid, som blomstrede omkring 1016.

Byens segl.

Byens segl viser Skt. Catharina, kronet og klædt i en rød dragt; i højre hånd holder hun en stav med et hjul, i venstre et sværd².

Kirker.

Der er tre kirker i byen, den ene er Skt. Catharinas, hvortil er føjet et kapel for Skt. Anna³, hvor en vis Peter, kapellets grundlægger, er begravet. Hans gravmæle er smykket med følgende bogstaver:

Disse leoniske vers smykker kanten:

*Anno Domini MCCCCLXXXIX
Saxo sub doru moriens requiescere curo,
et velut hic ponor, sic perit orbis honor.*

I Herrens år 1489. Under den hårde sten hviler jeg mig, nu jeg er død, og lige som jeg anbringes her, således forgår verdens ære⁴.

Den anden kirke kaldes Skt. Olai, efter Olav, Norges konge, og den er bygget af Harald, samme konges broder, som siges at have holdt Vendsyssel undertvunget⁵.

Den tredje er den, som kaldes Skt. Hans kirke, om hvilken ingen mindeværdige ting er nævnt⁶.

Præsterne.

Blandt Hjørring-præsterne fra reformationens tid har følgende været: Hr. Daniel Chrysostomus, en søn af bisp Ole Chrysostomus⁷. Dernæst [32] Gerhard von Achen⁸. Dernæst magister Niels Lagonis Bech⁹. Dernæst Gerhard Nielsen Bech, der døde i 1679¹⁰. Dernæst hr. Laurentius Petersen¹¹.

Marked.

Byens marked holdes 10. juli, 1. september og 20. oktober

Love og privilegier.

Hvad angår love og privilegier, udstedte kong Hans 1505 blandt andet disse dekreter herom¹²: 1. En fremmed, som begår manddrab inden for byens grunde, skal betale 40 mark til kongen og andre 40 til byen. 2. Ingen sandemand skal betale mere i bøde end seks mark, når en del af hans ejendom er mistet. 3. Sandemænd skal dømme om vold, drab, sår og markskel. 4. Ingen, der bor i byen, kan vælge sig en beskytter, som bor udenfor byen. 5. Ingen må af nogen som helst grund kaldes fra byens domstol til en anden domstol. 6. Det er ikke tilladt nogen, der bor på landet, at købe noget på landet inden

for en omkreds af to mil fra byen. 7. Den, som er dømt landflygtig i Hjørring, skal betale 40 mark til kongen og lige så meget til byen, hvis han ønsker at befries fra denne straf. 8. Den, som er født i byen, skal ikke give nogen penge for at tiltræde en arv. 9. Ingen borger eller borgers tjener [33] skal for sår eller slag betale mere i bøde end tre mark til fogden og andre tre til byen. 10. Ingen, som er anklaget for at have påført sår eller for vold, skal holdes i fængsel, medmindre han ikke er i stand til at give erstatning for skaden. 11. Den, som bor på landet, og som på grund af gæld er blevet holdt tilbage i byen og dernæst er flygtet fra byen, skal til straf, før end han udreder sin gæld, betale tre mark til kongen og lige så mange til byen. 12. Det er ikke tilladt nogen fremmed at handle med en fremmed undtagen på de fælles markedsdage; den, som gør anderledes, skal betale 40 mark til byen. 13. Det er heller ikke nogen fremmed tilladt at købe noget af borgerne undtagen i større mål. 14. Borgere, der drager ud for at handle, skal være fri for told i hele Danmarks rige. 15. Den, som har noget klagemål mod en borger, skal forfølge denne klage ved byens domstol og ikke andetsteds. 16. Det er ikke tilladt nogen borger at skaffe sig dækning for gæld fra en anden borger ved hjælp af offentlig magt undtagen efter at have stævnet ham tre gange. 17. Den, hvis hus ved et uheld bliver fortæret af brand, skal til straf betale husets ejer tre mark og lige så mange til byen. 18. Den, som til gene for borgerne har udlejet sit hus til nogen, skal betale tre mark til straf. 19. Fogden skal til en fremmed, der kræver gæld betalt af nogen, i løbet af [34] tre dage skaffe det, som skyldes ham eller et tilstrækkeligt pant. 20. Fremmede, som overvintre i byen, skal bære de samme byrder som borgerne. 21. Ingen tilrejsende købmand må udstille sine varer mere end tre dage. 22. Hvis en fremmed dør i byen, skal de af hans ejendele, som er tilbage efter betaling af hans gæld, tilhøre kongen, medmindre retmæssige arvinger kommer til stede inden årets udgang. 23. Kongelige lensmænd må ikke tvinge borgerne til noget gratis arbejde. 24. Byen og dens grundes grænser strækker sig på den østlige side til åen, på den sydlige til Bagstrup mark, på den vestlige til Krustrup, på den nordlige til Vellingshøj å¹³. Så vidt byens rettigheder.

Omegnen.

I byens omegn er der fem høje, kaldet Klinghøje, om hvilke følgende historie fortælles¹⁴: Engang bemærkede nogle, der rejste om natten, en tydelig stråleglans på en af disse høje, så den så ud til helt at stå i flammer; da de derfor var overbevist om, at der lå skatte begravet der, sådan som den slags jævne folk jo tror, var de kommet en anden dag for at undersøge jorden ved at grave og prøve, om de kunne finde noget; og da de havde gravet længe, [35] opdagede de omsider en bronzekedel; da en af dem, som fik fat på en ring på den, der tjente som hank, råbte til sine fæller, at de skulle hjælpe ham med at trække den frem, forsvandt kedlen straks, og der var intet tilbage udover ringen, som de holdt i hånden, og som senere til minde om begivenheden blev opbevaret i en nærliggende kirke¹⁵.

Noter til Hjørring.

1. Oprindelsen til navnet Hjørring er uvis og kan ikke forklares. Se Bent Jørgensen: Dansk Stednavne Leksikon, Jylland bd. 2; Kbh. 1982, p. 60. Jfr. desuden sagnet nedenfor side [34–35].
2. Efter Wolf (se note 14), p. 87.
P. B. Grandjean: Danske Købstæders Segl indtil 1660; Kbh. 1937, p. 24. Seglet er kendt siden 1469.
3. Kirken er viet til helgeninden Skt. Catharina af Alexandria.
Skt. Annæ kapel er opført ved midten af 1400-tallet.
4. Nu forsvunden gravsten fra 1489 over sognepræst Peder Pedersen, stifteren af Skt. Annæ kapel. Jfr. C. A. Jensen: Danske Adelige Gravsten; Kbh. 1950, nr. 108.
Stenens form var rektangulær, hvilket ses af en tegning af Søren Abildgaard 1766 i Nationalmuseet.
Leoniske vers er en slags heksametre hvis midte og slutning rimer på hinanden.

5. Skt. Olai kirke er viet til den norske helgenkonge Skt. Olav (d. 1030). Aarslev [25] tilføjer, at Harald Hårderåde skal have holdt Vendsyssel under tvunget i syv år.
6. Skt. Hans kirke er viet til Johannes Døberen.
7. Daniel Olufsen Chrysostomus (o.1536–o.1602), præst 1559–1602.
8. Gert Pedersen v. Achen (d. 1635), præst 1602–35.
9. Niels Lauridsen Bech (1611–1667), præst 1635–67.
10. Gert Nielsen Bech (o.1640–1678), præst 1668–78.
11. Laurids Pedersen (1634–1696), præst 1678–93.
12. 30. oktober 1505.
Byens ældste privilegier er fra 1243, se Kroman p. 289.
13. Privilegiebrevet er i sin helhed udgivet hos Kroman p. 291–94.
14. Efter Jens Lauritsøn Wolf: *Encomion Regni Danicæ*; Kbh. 1654, p. 86, hvor stedet kaldes Klynhøy. Se også byprospektet, planche 3.
15. Jfr. om tilsvarende sagn, C. Klitgaard: *Hjørring Bys Historie*, bd. 1; Hjørring 1924, p. 2ff.

SKAGEN

Stiftets fjerde by i Vendsyssel er Skaga, på dansk Skagen eller Skaven. Den ligger i den yderste nordlige del af Jylland og derfor også på Vendsyssels forbjerg, der ligeledes har navnet Skagen¹. Denne by er lille og adskiller sig kun lidt fra en landsby².

Kirken.

Den har kun en kirke, som kaldes Skt. Laurentius Kirke³. I denne kirke findes et gravmonument for byrådsmedlem Laurentius Thomsen. Herpå findes følgende bemærkelsesværdige vers:

*Dormit in hoc tumulo Thomæ Laurentius usque,
Dum moneat cæli nuncius ire foras.
Protinus illius solventur membra sopore,
Ut tuba cælestis personat: ite foras!*

I denne grav hviler Laurentius Thomsen / indtil himmelens sendebud befaler ham at gå ud. / Straks vil hans lemmer løses af søvnen / når den himmelske trompet lyder: Gå ud! Der er tilføjet danske vers med omtrent samme mening⁴.

Til den samme har en vis Lauge Brochenhus skrevet dette fine sørgedigt⁵:

*Stemma solent alii clarum jactare parentum.
Enumerant alii jugera multa soli. [36]
At mihi tale nihil, sed quod possessio firma
Vivera et æternum, hac mihi pluris erat.
Quo sine, quod generis crepites mihi nobilitatem,
Ut magnum prodis, quod tacuisse juvat.*

*Nam tibi quod tribuas alieno parta labore
 Furtum est, non veræ nobilitatis opus,
 Hæc siquidam propria ducit virtute petenda
 Tu tibi quæ falso stemma dedisse putas.
 Libero et erecto natum patre maxima laus est,
 Moribus at major quem superasse genus.
 Quid? Si forte tuus furti pater argueretur,
 Illius an velles erubuisse notis?
 Haud quaquam, dices: Pascat licet in cruce corvos,
 Conscia dum recti mens mea labe vacat.
 Si nec transmoveas ingentia facta tuorum
 In te, quin proprio parta labore petas?
 Sic etenim vere redderis nobilis atque
 Empta tuis meritis præmia multa feres.
 Me tenui fateor natum re, sed tamen ut quem
 Contentum dicas forte fuisse sua.
 Justum me norunt, urbs quod testatur et ipsa,
 Namque senatoris nomen adeptus eram.
 Munere quo tandem non parva mole peracto
 Hic fessus gelida dormio tectus humo.*

Nogle plejer at prale med forfædrenes glimrende stamtræ, / andre opregner mange tønder land jord. / Jeg har intet af den slags, men det som er et sikkert eje / og det evige liv, det var mig mere værd. / Hvortil tjener det, at du fortæller mig om slægtens adel, / som om du fremfører noget stort. Det var bedre at have fortiet det. / For at du tillægger dig selv noget, der er erhvervet ved andres slid, / det er tyveri, ikke en sand adels værk. / Den mener jo, at det som du fejlagtigt tror at stamtræet har givet dig skal opnås ved egen dygtighed. / Det er en stor ros at være søn af en fri og rank fader, / men mon ikke det er en større at have overgået sin slægt ved sin vandel? / Men hvad så hvis din fader beskyldtes for tyveri? / Ville du så ikke rødme over hans vanære? / Nej slet ikke, du vil sige: Lad ham bare hænge i galgen som føde for fugle, / når min sjæl i vished om det rette er fri for brøde. / Men hvis du ikke overfører dine forfædres vældige gerninger / til dig selv, hvorfor søger du så ikke

noget ved egen indsats? / For således vil du virkelig komme til at høre blandt de adelige / og du vil vinde mange belønninger på grund af dine egne fortjenester. / Jeg indrømmer, at jeg er af lav herkomst, men dog et menneske, / som man må sige har været tilfreds med sin lod. / Man kender mig som retfærdig, hvad også selve byen bevidner, / for jeg opnåede navn af rådsmedlem. / Og efter at denne opgave, hvis byrde ikke var ringe, omsider er endt / sover jeg udmattet her, dækket af den kolde jord. Så vidt dette gravmæle⁶.

Omegnen af kirken.

På den ene side af kirken ligger en sø, kaldet Huusøe, det vil sige hus-sø. Det fortælles nemlig, at der engang har været en bygning eller et hus der, og at det senere er sunket ned i markerne og har efterladt en sø⁷. På den anden side er der en kilde, kaldet Skt. Laurentius Kilde, takket være hvis vand mange syge siges at være [37] kommet sig af deres sygdomme, når de vaskede sig i det⁸.

Love og privilegier.

Hvad angår den lille bys love og privilegier, så tillod Christian den 1. i 1456 borgerne, at de måtte græsse deres kvæg i markerne, som de plejede; ligeledes at de måtte skære lyng, tjørn og tørv hvorsomhelst, de ville⁹.

Kong Hans gav i 1506 mange andre love og privilegier, men for vidtløftige til at de kan opregnes her¹⁰. De mere bemærkelsesværdige af dem er følgende: Et køb uden vidner skal være ugyldigt. Et byrådsmedlem, som røber rådets hemmeligheder til skade for kongen eller byen, mister retten til al sin ejendom. Enhver borgmester eller rådsmedlem, som bliver dømt for at have modtaget gaver for at ændre loven, skal derefter regnes for vanæret. Den, som begår hor, hvad enten det er en mand eller en kvinde, og derfor blive udstødt, og som ikke inden for et år offentligt er blevet frifundet, skal rammes af den højeste straf: en mand skal halshugges, men en kvinde skal begraves levende i jorden. Hvis nogen fremmed knuser sit skib ved den nærliggende kyst, skal de ejendele og varer, som er derpå, tilfalde kongen. Hvis der øves vold mod nogen, skal enhver,

som ser eller hører det, komme til hjælp og befri den uskyldige; hvis man ikke gør det, skal man miste [38] en mark. Hvis nogen bliver dræbt under terningspil, skal han begravnes under galgen. Den, som voldtager en jomfru eller en hvilken som helst kvinde skal dødsdømmes. Ingen må fiske i havet ud for Skagen, medmindre han først har angivet sit navn til byskriveren¹¹. Christian den 2. tillod i 1519 borgerne at have deres eget ting af den type, som kaldes birkeret¹². Christian den 4. gav også byen nogle privilegier, hvorom ingen anden underretning findes, end at Frederik den 3. senere bekræftede dem i 1648¹³. En anden kong Christian – jeg ved ikke hvem – bestemte, at fremmede købmænd, som blev i byen om sommeren efter Johannes Døbers fest eller om vinteren efter Renselsesfesten, også skulle udrede en del af de skatter, der skal betales¹⁴.

Historiske begivenheder.

De historiske begivenheder, som findes er følgende: I 1284 blev størstedelen af Skagen afbrændt af nordmænd, der angreb Danmark¹⁵. I 1289 var vinteren så streng, at mange har gået over havet mellem Skagen og Norge, der [39] var frosset til is fra Norge til Jylland, fra Jylland til Norge; at dette også fandt sted i 1048, finder man skrevet i Gislai Ottonis håndskrevne årbøger¹⁶. I 1588 blev der i Skagen født en dreng med to hoveder.

Berømte mænd født i Skagen.

Blandt berømte mænd født i Skagen var der først Peter Scavenius, forstander hos hertug Hans i Holsten, som var Christian den 3.s broder¹⁷. Dernæst Niels Laurentius Scavenius, som i 1515 blev biskop i Stavanger, og som tidligere først havde været rektor for en skole i København, dernæst professor ved Universitetet og så præst ved Amager kirke¹⁸. Endelig dr. Laurids Mortensen Scavenius, bisp over Sjælland, som blev født i Skagen i 1589¹⁹.

Noter til Skagen.

1. Navnet Skagen kommer fra det gammeldanske Skaghi, der betyder en spids, fremragende terrænformation. Se Bent Jørgensen: Dansk Stednavne Leksikon, Jylland bd. 2; Kbh. 1982, p. 110.
2. Aarslev [28] tilføjer:
Ved omtalte forbjerg, på søkortene Old Schagen, blev der i gamle dage bygget huse af engelske og belgiske fiskere. Disse bragte også mursten og stenblokke til opførelsen af den kirke, som byen nu har, og som er indviet til Skt. Laurentius.
3. Kirken er viet til Skt. Laurentius, hvis kendemærke, en stegerist, ses i byens våben. Kirken blev for størstepartens vedkommende nedbrudt 1810 på grund af tilsanding, og kun kirkens tårn står tilbage.
4. Laurids Thomsen var rådmand i Skagen omkring 1520.
Verset er trykt i en dansk regnebog 'Arithmetica', udgivet af matematikeren, professor Claus Lauridsen Scavenius (Skavbo) i Paris 1552. (Bogen er meget sjældnen, men findes bl. a. på Universitetsbiblioteket i Kbh.)
Claus Lauridsen (d. 1590), der har forfattet verset, var vistnok søn af Laurids Thomsen.
Det omtalte danske vers er ligeledes trykt i 'Arithmetica', og lyder således:
*Las Thomesens legomme thet huiles her:
Hans siel, wdi Paradis ære.
Som haffde syn neste y werden kier:
Tiente gud ret, effther hans lære.*
5. Digtet er trykt i Claus Lauridsen Scavenius' regnebog (jfr. ovenfor).
Lauge Brockenhuus (1532–1569) studerede i Paris sammen med Claus Lauridsen.
6. I originaludgaven fra 1552 er tilføjet et græsk ordsprog, der tillægges grammatikeren Diogenianos (2. årh.): Grib det højeste og du vil beherske det mellem-liggende.
7. På byprospektet plance 4 kaldes stedet som normalt Hovsø. Jfr. herom C. Klitgaard: Skagen Bys Historie; Skagen 1928, p. 30 m. fl.
8. Jfr. August F. Schmidt: Danmarks Helligkilder; Kbh. 1926, p. 130.
9. Resens tekst er eneste overlevering af oplysninger herom, se Kroman p. 298.
Ældste privilegier for Skagen er fra 1413.
10. Årstallet skal være 1507, 10. november.
11. Privilegiebrevet er udgivet i sin helhed hos Kroman p. 299–311.

12. 26. august 1519, udgivet af Kroman p. 311.
13. Kancelliets Brevbøger 19/2 1598. Corpus Constitutionum Daniæ 30/11 1648.
14. Christian den 2.s forordning er udgivet hos Kroman p. 311f.
15. Oplysningen gælder ikke Skagen men Skanør. Misforståelsen går tilbage til Arild Huitfeldt's Danmarkskrønike fra omkr. 1600. Jfr. Trap: Danmark, 2. udg., bd. 5; Kbh. 1875, p. 30.
16. Den første efterretning vedrører formentlig år 1296. Jfr. C. J. H. Speersneider: Om Isforholdene i Danske Farvande i Ældre og Nyere Tid; Kbh. 1915. Det andet årstal angiver Aarslev [28] til 1058.
Vedr. Gislai Ottonis årbøger (Annales Gislejani), se Jakob Benediktsson: Om Kilderne til Resens Islandsbeskrivelse. Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1934, p. 161–81, spec. p. 174ff.
17. Forstanderen Peter Scavenius har ikke kunnet identificeres.
Hertug Hans den Ældre (1521–1580), holstensk hertug fra 1544.
18. Årstallet skal være 1605 (med romertal MDCV, og ikke 1515 = MDIV, som i manuskriptet).
Laurids Clausen Scavenius (Skavbo) (1562–1626) var søn af den i note 4 nævnte professor Claus Lauridsen Scavenius.
19. Laurids Mortensen Scavenius (1589–1655), biskob over Sjællands stift 1653–55.

THISTED

Beliggenhed.

Tistadium, på dansk Thisted, ligger i Thy; det er en halvø i Vendsyssel, nærmest Vesterhavet. Nogle mener, at navnet betyder Thy-stad; andre, at det er det tiende sted, der er blevet bebygget, da Thy fra begyndelsen kun har haft ni landsbyer; i forhold hertil var byen den tiende¹.

Skole.

Christian den 3. har grundlagt byens skole².

Marked.

Marked holdes [40] den 10. juni og den 20. juli.

Love.

Frederik den 1. gav i 1524 byen samme love som viborgenserne³, og i 1528 bekræftede han de tidligere privilegier og tilføjede, at hvorhen end borgerne kom for at drive handel, skulle de være fri for told på samme måde som viborgenserne⁴. Christian den 3. forbød i 1552, at nogen af byens huse sælges undtagen til folk, som agter at bo der⁵. Christian den 4. bekræftede i 1598 forgængernes privilegier⁶.

Nær byen ligger en anselig herregård, som engang tilhørte bisperne og senere kongerne, som indsatte deres egne lensmænd der⁷. Blandt disse var Niels Juel i 1540, Hans Pogwisch i 1541, Niels Rosenkranz i 1552, Jakob Brochenhuus i 1552, Niels Skeel i 1553, der havde den som pant, Godske Brochenhuus i 1561, der ligeledes havde den som pant. Christoffer Parsberg i 1580. Niels Kaas i 1592⁸.

Omegnen.

En mils vej fra byen er der en sø, kaldet Landrup sø. Heri ses der, når himlen er klar, en sten på bunden, kvadratisk og med hanke, som om det var en kiste; og man mener, at der er [41] gemt en skat i den, bestående enten af sølv og guld eller af helgenrelikvier⁹.

Noter til Thisted.

1. Navneteori om den tiende by er kendt fra Jens Lauritsøn Wolf: *Encomion Regni Daniæ*; Kbh. 1654, p. 87.
Navnet forklares idag som 'Bebyggelsesstedet, der er viet til guden Tyr'. Se Bent Jørgensen: *Dansk Stednavne Leksikon, Jylland*, bd. 2; Kbh. 1982, p. 126.
2. Latinskolen er grundlagt af Christian den 3. i 1549.
3. 10. august 1524. Privilegiebrevet er aftrykt i P. L. Hald: *Af Thisted Købstads Historie*; Thisted 1924, p. 15.
4. 13. juli 1528 stadfæstedes købstadrettighederne ved herredagen i Nyborg.
5. Årstallet skal være 1551, se Kancelliets Brevbøger 30/12 1551.
6. Samme 15/6 1598.
7. Aarslev [29] tilføjer navnet Thisted Bispegård.
8. Som indehaverne af Thistedgård, se Trap: *Danmark, Thisted Amt*; Kbh. 1961, p. 491.
9. I forklaringen til byprospektet, planche 5, kaldes søen Jandrup Sø, beliggende sydvest for byen.
Der er således tale om den nu udtørrede Sjørring Sø, hvoraf en del hører til Jannerup sogn.

NYKØBING

Så vidt købstæderne i dette stift, der ligger i Vendsyssel. Der er stadig en by tilbage, ikke beliggende i Vendsyssel, men på øen Mors.

Beliggenhed.

Den kaldes Nykøbing, og dens breddegrad er i følge Jonas Colding, der selv er jyde, 56 grader og 50 minutter¹.

Kirker.

Stedets kirke kaldes Skt. Clements Kirke²; blandt dens præster er . . .³.

Engang har der også været to andre kirker i Nykøbing; af disse hed den ene Helligåndskirken, og den lå på det sted, hvor der nu er rådhus⁴.

Kloster.

Den anden var en klosterkirke, hvis bygning nu er styrtet sammen på grund af ælde⁵. Selve Dueholm kloster er tilsyneladende opkaldt efter en herregård kaldet Dueholm i nærheden af hvilken eller af hvilken det er bygget.

Det var fromme nonner, der boede der, eller ugifte kvinder. Deres tidligere så mægtige hus er i dag kornmagasin⁶.

Efter reformationen blev ejendele og indtægter overført til kongens kasse, og kongelige lensmænd havde befalingen der, hvoriblandt følgende: i 1547 Jens Lange, i 1585 Erik Lykke, i 1587 og 1599 Hemming Rewentlov, [42] i 1606 Enevold Kruse, i 1609, 1622 og 1627 Otto Skeel, i 1629 Mogens Kaas til Frøstrup, i 1639 Jørgen Krag, i 1644 og 1646 Johannes Juul⁷.

Noter til Nykøbing.

1. Jon Jensen Kolding: *Daniæ Descriptio Nova*; Frankfurt am Main 1594. Udgivet i dansk oversættelse ved Allan A. Lund, *En ny Danmarksbeskrivelse 1594*; Århus 1980, hvor angivelsen af beliggenheden dog er udeladt! Nuværende officielle breddegrad er 56° 47' 41”.
2. Kirken viet til søfartshelgenen Skt. Clemens blev nedrevet 1889–90. Jfr. *Danmarks Kirker*, Thisted Amt, bd. 1; Kbh. 1940, p. 65f.
3. Ikke udfyldt plads i manuskriptet. Ej heller medtaget hos Aarslev.
4. Efter reformationen skænkede Christian den 3. i 1546 Helligåndshusets kapel til byens rådhus. Der var rådhus her til 1694, jfr. Chr. Villads Christensen: *Nykøbing på Mors 1299–1899*; Kbh. 1902.
5. Jfr. præsteindberetninger til Ole Worm, udg. Frank Jørgensen, bd. 1; Kbh. 1970, p. 58.
Om Dueholm klostres kirke, se *Danmarks Kirker* (som note 2), p. 85ff.
Jfr. byprospektet, planche 6.
6. Dueholm var i middelalderen et munkelovstet af johanniterordenen, oprettet omkr. 1370.
Klosteret blev efter reformationen et kongeligt len.
7. Vedr. Dueholm klostres lensmænd, se Jexlev p. 289–90.

BEMÆRKELSVÆRDIGE TING PÅ LANDET I AALBORG STIFT

Efter stiftets byer følger nu de ting, som er værd at bemærke på landet. Hertil hører for det første Aalborg bys mark, om hvilken det skal bemærkes, at den kun har lidt tilfælles med det øvrige stift, da den nemlig ligger uden for det og i Viborg stift¹. Dernæst området Vendsyssel, som udgør størstedelen af bispedømmet. Det danske navn er Vendsyssel, og hos Saxo Grammaticus hedder det Vendela²; det er en halvø, som adskilles fra det øvrige Jylland af Limfjorden, som jeg tidligere har omtalt. Landtangen, på hvilken der er et område af yderst snæver udstrækning mellem havene – kun ¼ mil – kaldes Haralds »isthmus«, på dansk Haralds ejd, efter Norges kong Harald, som plyndrede Jylland³. Da han i de følgende år blev slået af danskerne, flygtede han hertil, og han lod sine skibe trække fra Limfjorden over tangen til Vesterhavet, hvor sejladsen var fri. Nogle mener, at der engang har været uhindret passage for skibe der; der har nemlig været hav der, hvor der nu er land⁴. Det er derfor, at Knud den 4. med tilnavnet [43] den Hellige, da han forberedte et togt mod England, samlede sine skibe i Limfjorden, for at han kunne komme igennem den snævre munding ud til Vesterhavet og direkte angribe englænderne⁵. Vendsyssels indbyggere er i almindelighed vilde, så derfor finder man ofte, at de har været oprørske, som for eksempel da de i 1437 satte sig op mod Erik af Pommern⁶, og da de langt tidligere rejste sig mod Knud den Hellige og dræbte ham i selve Skt. Albani Kirke i Odense⁷. De er også talrige; således siger Lyskander, at landet er så folkerigt, at det kan stille 20.000 soldater⁸. Dette er hvad der i almindelighed kan siges om Vendsyssels landdistrikt.

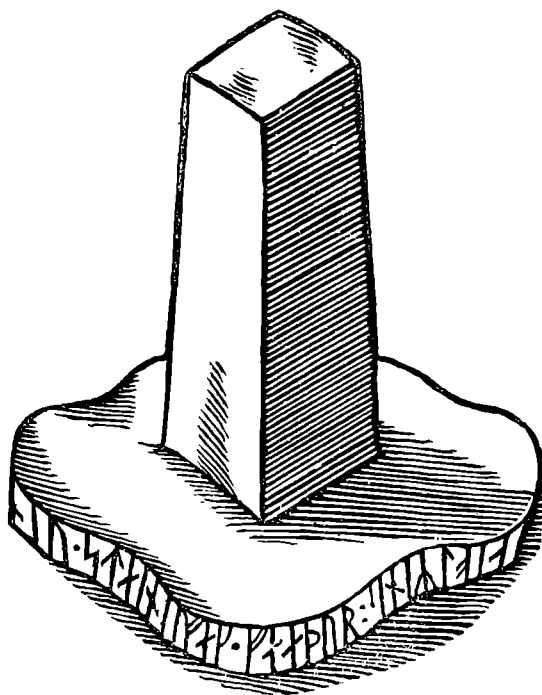
Lad os nu betragte de ting, der er værd at bemærke i de enkelte dele. I Børglum herred, i Børglum sogn er der en herregård kaldet Børglumkloster; den har nemlig engang været et kloster⁹. Den har fået sit navn efter en adelskvinde, Børglum, hvis ejendom det oprindeligt var¹⁰. Danmarks konge, Svend Estridsen, ændrede den i 1065 til et kloster, hvorefter Børglumbisperne lige til reformationens tid havde sæde der¹¹. Efter reformationen havde den kongelige lensmænd, blandt hvilke Albert Skeel i 1540, Frands Banner [44] i 1557 og 1563, Erik Kaas i 1574, Godslev Budde i 1579 og 1585, Just Høeg, uvist i hvilket år, Henrik Ramel i 1640, Falke Gøje, uvist i hvilket år, Jørgen Rosenkrantz fornylig¹². Af disse har de, som efter oprettelsen af akademiet i Sorø har været befalingsmænd på Børglumkloster, samtidig været forstandere for Sorø Akademi¹³. Fra den tid blev indtægterne fra Børglum nemlig givet som underhold for forstanderembedet i Sorø¹⁴. I Børglumklosters kirke ses et gravmonument over Niels Stygge, bisp i Børglum, smykket som følgende billede viser det¹⁵:

Blandt Børglums præster var den første [45] efter reformationen hr. Niels Sørensen¹⁶. Dernæst hr. Jakob Nielsen¹⁷. Dernæst dr. Niels Jacobsen, som døde 1621¹⁸. Dernæst dr. Peter Jensen¹⁹. Dernæst dr. Autilius Jensen, som stadig lever og tillige er provst over herredet²⁰.

Sammesteds, i Karup sogn, er der et sted, som engang var en herregård, hvor han som i viser kaldes *Hin Rige Raadengaard* – det vil sige den meget rige Raadengaard – siges at have boet²¹.

Sammesteds, i Vrejlev sogn, er der midt i kirken en søjle, på hvis sokkel der er en sten beskrevet med rune bogstaver; stenens og tegnenes udseende er følgende:

Ordene er: IU STEIN EUFTR FAADUR SINIR LOIA: De to første bogstaver, som blot er resterne af nogle manglende ord, viser, [46] at sætningen er ufuldkommen. De øvrige ord er følgende: Stenen for sin fader Loia; der mangler verbet »at sætte« og navnet

på den, der satte stenen²². I samme sogn er der en herregård kaldet Vrejlevkloster, som engang var et jomfrukloster²³, og efter reformationen, da anvendelsen af klostret ophørte, fik den kongelige lensmænd, af hvilke den sidste var Peter Munk, omkring år 1570²⁴. Herefter ophørte den med at tilhøre kongen og kom i Jens Bildes besiddelse²⁵.

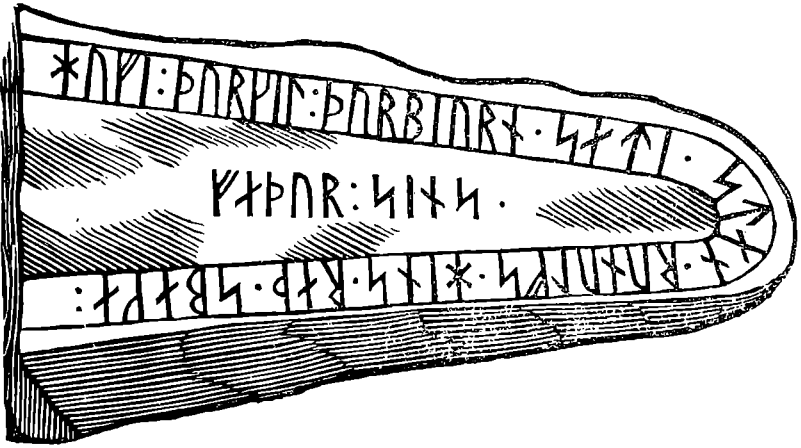
I Horns herred er der et bjerg, Asberg, det vil sige Odins bjerg, for As var hos de gamle også Odins navn. På dette bjerg ses der forskellige mindesmærker for jætterne²⁶. Der er også adskillige søer i dette herred; der siges at være omkring 44. Sammesteds findes også det for de sejlede farlige bånd i havet, som kaldes Schagerrif, det vil sige Skagens grunde²⁷. Ligeledes i Horns herred er der en herregård, kaldet Asdal, det vil sige Odins gård, og det er den ældste adelige gård i Jylland²⁸; nogen har ment, at longobarderne Ebbe og Hugo, hvis historie Huitfeldt og [47] Pontanus²⁹ omtaler, stammer derfra. Sammesteds i Bjergby sogn er der en herregård kaldet Odden; denne er også blandt de ældste herresæder i Jylland³⁰; herom findes talemåden: [dansk tekst]

*Odden hin old,
Asdal hin bold,*

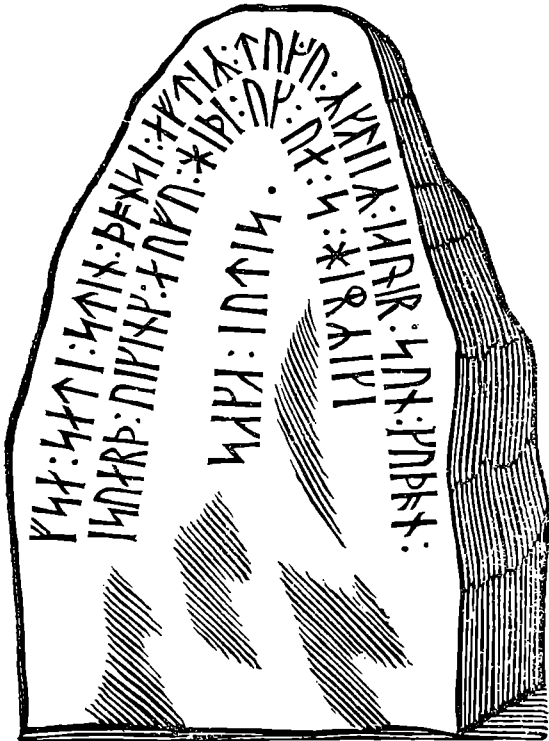
det vil sige: Odden er gammel, Asdal er smuk.

I Hvetbo herred fanges der to gange om året – forår og efterår – de såkaldte Hvetbo-flyndere, på dansk Hvetboherreds Flynder³¹. Sammesteds i landsbyen Hune er der en utilhugget sten af form som en søjle og beskrevet med runer på følgende måde:

Ordene er: Hufi Turkil Turbiurna satu sten Runulfs hins reth spaka fadur sins. Betydning: Hufi Torkil og Torbjørn satte stenen for Runulf, deres vise fader³².

Sammedets i Torup kirke er der en anden sten to alen høj og en alen [48] bred, beskrevet med runer med følgende udseende:

Ordene er, sådan som Worm læser dem, følgende: Osa seti stindosi eftir Tuke angalir iavair sun gylden. Is vard viking auðu hidi aug var hin ríki saka Jutis.

Betydning ifølge samme: Ossa satte denne sten for englænderen Tyge, Javands søn. Han dræbte vikingen Isiard som sejlede hertil på grund af jydernes rigdomme³³.

I Vennebjerg herred er der to kendte åer; først Liver å, Livescia, som har sit udspring på Vennebjerg nær kirken. Den anden er Ylå, som ikke er langt fra Hjørring³⁴. Sammesteds i Åsted sogn fortælles det, at der engang blev udkæmpet et slag med en fremmed, en vis Sigvard, om hvem den tidligere nævnte Peter Dyrschøt fortæller, at han har læst en gammel vise, hvor følgende vers stod et eller andet sted: [dansk tekst]

Oppe i Jellinge ligger Humbelom slagen.

Det betyder: I Jelling ligger Humble dræbt. Han fortæller, at selve visen gik tabt for ham under svenskernes angreb i 1644, [49] og bortset far hovedpunkterne af indholdet, husker han ikke andet end dette vers og følgende to strofer³⁵: [dansk tekst]

*Der gielder Ugle, og der gielder Ravn
Op over de Jellinge Marke
Der oppe ligger slagen de hellede gode,
De Kiemper stoere og stærke.
I Strande bye ligger de slagen.*

*Danner Konning slog Haand mod bredden Bord
Kong Sivord wille wi giemme,
Kommer hand ad Lande i Aar,
Hand skal vel finde mig hiemme.*

I Ugilt sogn var i 1470 hr. Jonas præst; han blev dræbt af en adelig ved navn Niels Pedersen Ravnsberg³⁶. Sammesteds var også hr. Bartolus præst, som i 1527 fratrådte sit embede³⁷; i samme sogn er

der en herregård kaldet Egebjerg, hvor en lang række sønner og sønnesønner har boet³⁸. Peter Dyrschøt giver denne rækkefølge:

Skjalm

Ebbe

Tage

Stig Tagesen

Jørgen Stigsen

Peter Jørgensen [50]

Stig Petersen

Niels Stigsen

Stig Nielsen

Peder Stigsen

Niels Pedersen. Det er ham, der dræbte føromtalte præst.

Just Nielsen

Mourids Justesen

Dorte, som ægtede Oluf Galde

Niels Galde

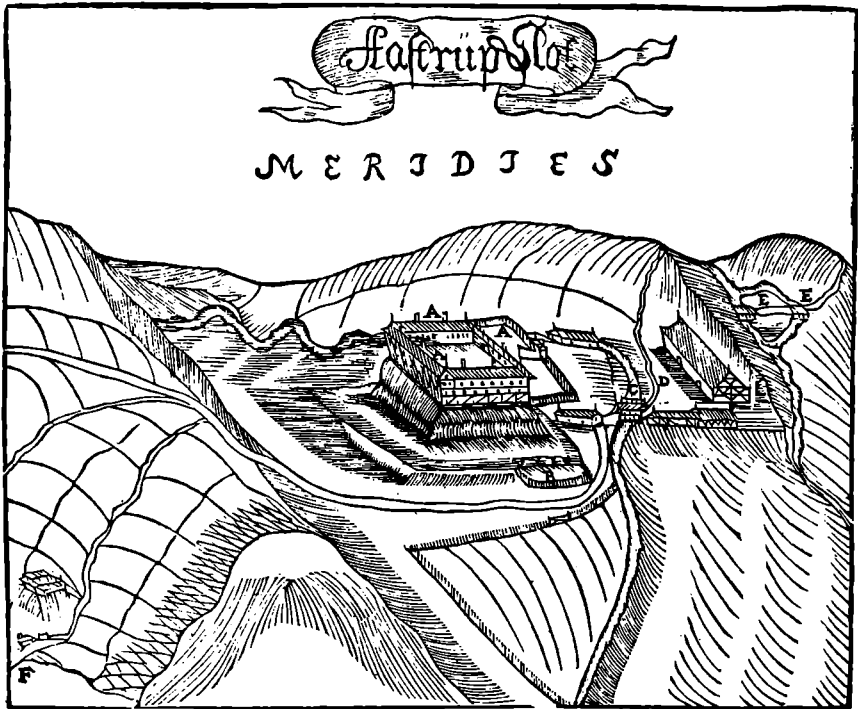
Dorte, som ægtede Frederik Unger³⁹.

I Harreslev sogn er der en herregård, ja nærmest en borg ved navn Sejlstrup⁴⁰; den havde i lang tid kongelige lensmænd, hvoriblandt følgende:

Sivert Svin og Enevold Jensen i 1540. Jørgen Friis, uvist i hvilket år. Gunde Lange i 1617. Anders Friis i 1618 og 1623. Christian Thomesen i 1628. Reinhold Heidersdorff i 1629. Niels Friis i 1632. Steen Bille i 1640 og 1646⁴¹.

I samme herred ligger også borgen Aastrup, der hører til Skt. Olai i [51] Hjørring⁴². Dette billede viser borgen:

Blandt denne borgs kongelige lensmænd har været Niels Høg i 1517. Ove Lange, uvist i hvilket år. Henrik Gyldenstjerne i 1574. Predbjørn Gyldenstjerne i 1576, 1577, 1582 og 1593. Hannibal Gyldenstjerne i 1595. Bendix Rantzau i 1599. Tono Friis, uvist [52] i hvilket år. Jørgen Orning i 1630. Mandrup Due i 1646. Henrik Below i 1650. Malte Sehested i 1654⁴³.

A er folkenes hus. B en fiskedam. C en bro, der fører over stedets å. D kornmagasin. E to broer. F en mølle.

I Han herred i Tømmerby sogn er der en kirke, som kaldes Skt. Bodils. Den er opkaldt efter en dronning Bodil, der levede et fromt liv og måske smykkede denne kirke med gaver eller gav den indtægter⁴⁴. Det fortælles, at den blev bygget endnu i hedensk tid af en vis *Vidrik Vis*, som havde opgivet hedenskabet og var gået over i den kristne tro; dog bevarede han samtidig nogle af hedenskabets skikke. For eksempel ønskede han ikke at blive begravet på kirkegården, men i en høj⁴⁵. *Peter Dyrschøt* fortæller, at for ikke ret lang tid siden var der en aflang sten, der sad fast på kirkens mur, hvorpå følgende ord var indskrevet⁴⁶: [dansk tekst]

*Jagh heite Viderich Viss
Fadur min bod paa Høuris*

*Jag giord Kyrkia for tig
Bed du got for mig.
Min Fadur ligger i Ollehøu.
Jeg vil selv ligge i Vegelhøu.*

Jeg hedder Vidrik Vis / Min fader boede på Højris / Jeg byggede kirken for dig / Bed du godt for mig / Min fader ligger i Ålhøj / Jeg selv vil ligge i Vegelhøj.

På grund af den sjældne indskrift lod Niels Krabbe til Vesløsgård, dengang dr. Andreas Petersen Morsing var præst i Tømmerby, [53] stenen føre bort til Torstedlund; man ved ikke, hvad der siden er blevet af den⁴⁷.

Over samme kirkes syddør ses et lam med et korsbanner hugget i sten, og over norddøren på en anden sten en drage⁴⁸. På kirkens apsis ses to sten, af hvilke den ene er anbragt højere end den anden. På den øverste er der udhugget en jæger, der blæser i et jagthorn, mod hvilket en hund springer frem. På den nederste en hjort og nær den hunde, ligesom under en jagt. Sammesteds ses på to andre sten en løve sammen med en hane. Og disse billeder på apsis siges at vise Vidrik-familiens våbenmærke⁴⁹. Nogle af stenene, hvorpå de er, er fire alen lange, andre fem. På samme kirkes kirkegård, fortæller man, er en jomfru begravet, som havde sit hus der, og graven siges at være på selve det sted, hvor bordet var i hendes hus⁵⁰.

Endelig er der i dette herred en bemærkelsesværdig klippe af usædvanlig højde, hvis navn er Skarringsklint, det vil sige Skarreklit⁵¹.

I Jerslev herred i Brønderslev sogn er der i kirkens mur [54] en aflang sten, beskrevet med runer på følgende måde:

Ordene: Kirkia er Christe kand manom. Det betyder: Den kristne kirke er kendt. Sætningen er ikke fuldstændig; noget som hører hertil, synes at have været skrevet på andre dele af stenen⁵². På den Hellige Treenigheds Kirkegård i København er der en runesten med de samme ord, og derudover andre; dem har jeg givet en fortolkning af i første del af Københavns beskrivelse⁵³. Worm fortolker i Monumenta ordene på denne Brønderslev-sten således: Kirken er kendt af de kristne. I denne udlægning ville der måske ikke mangle noget, hvis det var sikkert, at ordene udgør en hel sætning⁵⁴.

I samme herred er der et sogn kaldet Hundslund, som regnes for det rigeste af alle i hele Vendsyssel⁵⁵. Dets indbyggere betegnes som vilde og krigeriske og nærmest tilbøjelige til optøjer og oprør. Derfor har de ofte sat sig op mod de kongelige lensmænd; nogle har de endog dræbt, for eksempel på Erik Menveds tid [55] Trugot, som havde vist sig meget streng imod dem⁵⁶. Og som grund til deres oprør tilføjes, at de ofte var blevet ramt meget hårdt, snart af bøde-, snart at dødsstraf, alt efter som de havde forset sig mere eller mindre, og de har ikke kunnet tvinges til vedvarende lydighed, førend de blev unddraget de kongelige lensmænds magt og kom under andre ejeres herredømme, som for eksempel Hans Lindenov, der købte jorden og tæmmede bøndernes vildskab⁵⁷. I samme sogn er der en herregård kaldet Hundslund kloster⁵⁸. Såvidt om Jerslev herred.

Endelig skal det om Vendsyssels forskellige dele oplyses, at de fortægnelser, der hidtil er blevet trykt, er meget mangelfulde, men den følgende er nøjagtig og uden fejl. Den er meddelt af Peter Dyrschøt, som jeg tidligere har omtalt⁵⁹.

Horns herred med følgende ti sogne:

1. Skagen by.
2. Råbjerg.
3. Tværsted, Bindslev og Uggerby, hvor der er to herregårde. Elkærgård og Stensbæk, og et birketing kaldet Gårdbo birk⁶⁰.
4. Horne og Asdal med herregården Asdal. [56]

5. Bjergby og Mygdal med herregården Odden.
  6. Sindal og Astrup med to herregårde, Baggessvogn og Bøgsted.
  7. Mosbjerg og Hørmested med herregårdene Eskær og Høgholt.
  8. Elling og Tolne nær østkysten. Herregårdene Ellinggård, Lerbæk og Skårupgård.
  9. Øen Hirsholm.
  10. Tornby og Vidstrup nær vestkysten. Herregården Kærsgård.
- Vennebjerg herred har otte sogne, nemlig følgende:

1. Byen Hjørring. Til Skt. Olai kirke, som ligger i den, hører to nærliggende herregårde, Åstrup og Fuglsig.
2. Skallerup og Vennebjerg. Herregårdene Villerup og Årklit.
3. Rubjerg og Mårup. Herregårdene Kajholm og Alstrup.
4. Jelstrup og Lyngby.
5. Harreslev, Rakkeby og Smidstrup. Herregården Sejlstrup.
6. Ugilt og Tårs. Herregårdene Hvidstedgård, Boller, Tide-mandsholm og Ås.
7. Åsted og Skærum. Herregårdene Eget og Skjortholt. [57]
8. Flade og Gærum. Herregårdene Bangsbo, Knivholt og Gærumgård.

Børglum herred har ni sogne, nemlig følgende:

1. Byen Sæby.
2. Volstrup og Hørby. Herregården Sæbygård med tilknyttet birketing⁶¹.
3. Understed og Karup.
4. Albæk og Voer. Herregårdene Sæbygård, Rugtved og Voergård med tilknyttet birketing⁶².
5. Skæve med herregården Dybvad.
6. Torslev og Lendum. Herregårdene Ormholt og Lengsholm.
7. Vrejlev og Hæstrup. Herregården Vrejlev kloster med tilknyttet birketing⁶³; endvidere Hæstrupgård og Rønnovsholm.
8. Vrå, Em og Serreslev.
9. Børglum, Vejby og Furreby. Herregården Børglum kloster med tilknyttet birketing⁶⁴.

Jerslev herred har seks sogne, nemlig følgende:

1. Vrensted og Tise. Herregården Hammellose.
2. Tolstrup og Stenum. Herregården Hjermelevgård. [58]

3. Jerslev og Vester Brønderslev. Herregårdene Nibstrup og Mellerupgård.
4. Øster Brønderslev og Hallund. Herregårdene Kølskegård og Burholt.
5. Hellevad, Ørum og Hellum.
6. Hundslund med den tidligere omtalte herregård, Hundslund kloster, hvortil der er tilknyttet birketing⁶⁵.

Kær herred. I dette er der følgende syv sogne:

1. Åby og Biersted. Herregårdene Birkelsegård og Rævkærgård.
2. Vadum. Herregårdene Rødslet og Bjurskær.
3. Sundby og Hvorup.
4. Hammer, Horsens, Sulsted og Ajstrup. Herregårdene Elkjær, Langholt, Vang og Vrå.
5. Vester Hassing, Øster Hassing. Herregården Hassing Hovgård
6. Ulsted.
7. Hals, hvor der også er birketing⁶⁶.

Hvetbo herred, i hvilket der er fire sogne:

1. Saltum.
2. Ingstrup og Hjermslev, Alstrup og Kettrup.
3. Jetsmark.
4. Gøl er en ø under Aalborg by og ret. [59]

Han herred, også kaldet Øster Han herred. Heri ni sogne:

1. Brovst og Svenstrup. Herregården Bratskov.
2. Lerup og Tranum.
3. Øland. Herregårdene Ø kloster og Oksholm med tilknyttet birketing⁶⁷.
4. Torslev. Herregården Kokkedal.
5. Haverslev og Bejstrup.
6. Kollerup og Skræm. Herregården Ålegård.
7. Aggersborg. Herregården Aggersborggård.
8. Hjortdal. Herregården Slette.
9. Kettrup og Gøttrup. Herregården Ågård.

Han herred, som også kaldes Vester Han herred; ligeledes Hanmark eller Næsboting eller Hanbo. Heri tre sogne:

1. Klim, Vust og Torup. Herregården Odde.

2. Tømmerby og Lild.
3. Øsløs, Vesløs og Arup. Herregården Vesløsgård.

Såvidt fortegnelsen, hvorom det bør bemærkes, at ikke få annekser ligger i et andet herred end hovedparten af sognet; ikke desto mindre er de her knyttet sammen med hovedsognet, hvis placering må være det vigtigste⁶⁸. [60] Desuden ses det ud fra herregårdene, hvad der er værdigere og fornemmere end rene landsbyer. Endelig er »birketing« det samme som »land-ret« og domstolen, hvor de største sager afgøres⁶⁹.

Såvidt om Vendsyssel.

Thy

Dernæst skal Thy omtales. Dette er en halvø i udkanten af Vendsyssel, der dels hænger sammen med Vendsyssel, dels med det øvrige Jylland og ligger ved Vesterhavet, hvor den foran sig har et bånd af sand eller en »pude« i havet, som kaldes Jyske Rev; og nær kysten strækker den sig ni eller ti mil i bredden, men dernæst trækker den sig mere og mere sammen, eftersom den bevæger sig længere bort fra land, hvilket sker i løbet af ca. otte mil.

Samme Thy er også blevet kaldt Thyø, og det er fordi, den næsten er omgivet af vand og næsten ligner en ø. Der er dog også nogle, som mener, at det engang har været en rigtig ø⁷⁰. Indbyggernes sprogbrug var engang meget forskellig fra vendelboernes, og heller ikke i dag stemmer de overens i alt, så alene herudfra kan en vendelbo også let skelnes fra en thybo.

En mere præcis fortegnelse over Thy's dele er fornylig blevet bragt mig. [61]

Hillerslev herred. Heri følgende syv sogne:

1. Østerild og Hunstrup, hvor herregården Kølbygård ligger.
2. Hjaremål.
3. Hillerslev og Kåstrup.
4. Nors og Tved med herregårdene Søgård og Løngård.

5. Ræer, Hansted og Vigsø. Gården Torp.
6. Sennels med herregården Ullerupgård.
7. Øster Vandet, Vester Vandet. Herregården Nebel.

Hundborg herred, hvor der også er syv sogne, nemlig følgende:

1. Byen Thisted og Tilsted.
2. Skinnerup, hvoraf en del også ligger i Hillerslev herred.
3. Vang og Torup, herregården Nystrupgård.
4. Torsted og Sjørring.
5. Hundborg og Jannerup. Herregårdene Råstrup, Ulstrup og Faddersbøl.
6. Nørhå.
7. Skjoldborg og Kallerup. Herregården Todbøl.

Hassing herred, hvor følgende otte sogne ligger:

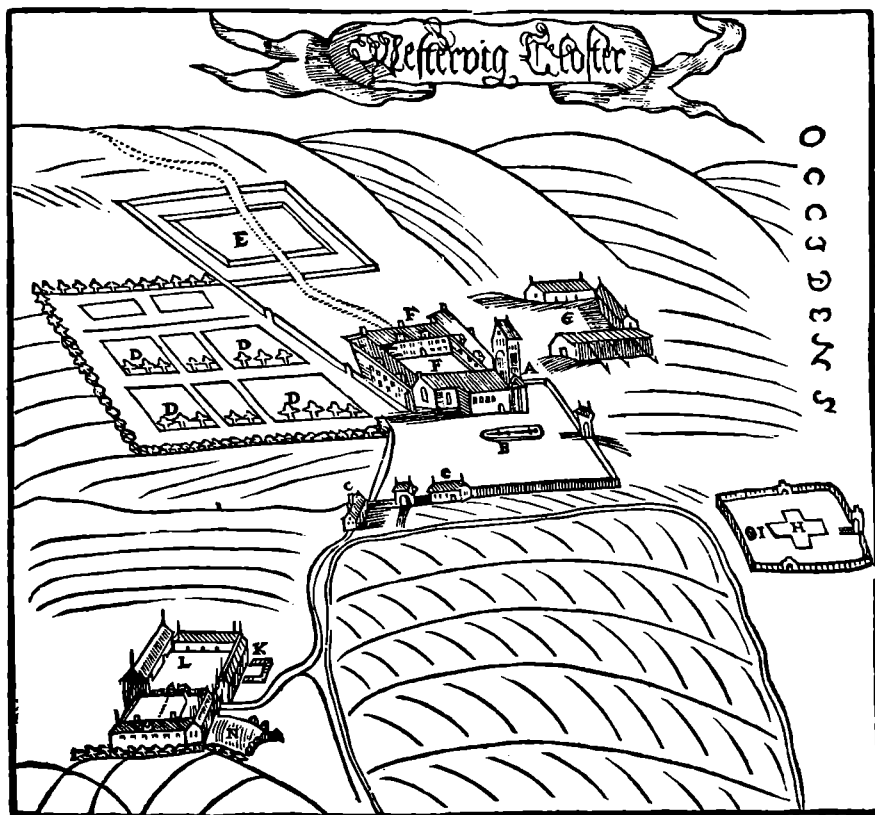
1. Skyum og Hørdum. Herregården Irup. [62]
2. Stagstrup og Harring med herregården Ølandsgård.
3. Hassing og Villerslev.
4. Visby og Heltborg.
5. Bested og Grurup med herregården Tandrup.
6. Hvidbjerg, Ørum og Lodbjerg, hvor der nær Hvidbjerg ligger herregården Lyngholm, nær Ørum Ørum slot.
7. Sønderhå og Hørsted.
8. Snedsted.

Refs herred har seks sogne, som er følgende:

1. Bodum, Ydby og Hurup. Herregården Skibstedgård.
2. Vestervig, Heltborg og Agger, hvor herregården Vestervig kloster ligger nær Vestervig.
3. Helligsø og Gettrup. Gården Hindsels.
4. Lyngs og Hvidbjerg.
5. Søndbjerg og Odby.
6. Jegindø.

Såvidt fortegnelsen.

[63] Det øvrige, som fortjener at bemærkes i Thy er følgende:
I Refs herred herregården Vestervig kloster⁷¹, der, såvidt jeg husker, har det udseende, som følgende billede viser:

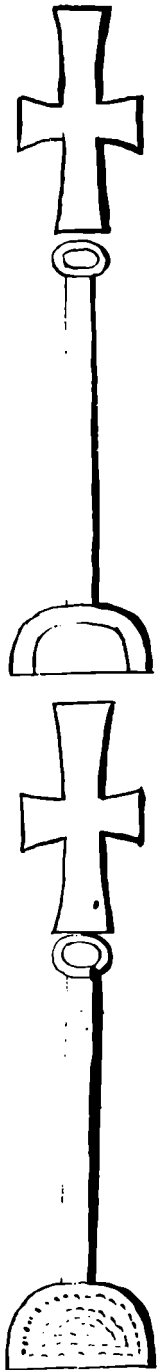

[dansk tekst] A. Klosterkirke. B. en Ligsteen henved 14 Fødder lang med tvende Crucifixer paa, liggende ved den Nordre Side, lidet fra Kirke Døren, hvorunder siges Liden Kirsten med sit Foster at skal være begravet. Hun var i sin Tiid Kongens Syster i Danne-mark og blev besøvet af Dronningens Broder ved Navn [64] Boris, om hvilket der saa siunges udi de 100 Kiempe Viiser:

*Liden Kirsten var en Ven saa Viff,
men Boris er en Heste Tiff.*

Samme Kirstine siges at skulle blevet pidsket ihjel af sin Broder Kongen, der hand fornåm Hun var frugtsommelig, og siden begravet her i Vestvåg.

R:HABET: TVMVLVS:SET:CLARIS:FVNVS:VTXICE:PHERE

TAN RYPPE: TOVS: CUM: FRATRE: SOROREM:

DISPA

Det Westerrig

Deede Laageda nær J. H. E. og R.
 een schatterrik goaas, ik unden
 een mark og jøder.
 Du yaa Westerrig, iestagaard
 fana faurkligo og far lerne Ren
 penna, ierdawille af sin yauaa.
 en Naad utmaalen avan fann
 et lang i alen og i ^{1/2} ^{1/2} gvest, og
 kvad anen ^{1/2} ^{1/2} og i. Rou, en af
 goaas fuggen Raun, ik Laage.
 nær uto andraget avan fann
 som et ferd fante fannke
 alla som men kunsklige
 net yaa Raun, ik yaa du
 enad ena forsk ubenisklige
 og ik mark aikalno dant.
 Effter sin aulartuing, som ik
 fann fannke laq, enar i
 kanten enalle en saq, enar en
 so definitionen fannke af gem,
 fannke ik utku lant, ik ena
 fannke som yaa Raun fann
 indaguen, en ena ik fannke
 fannke referten igu ena ena
 fannke fannke fannke, ik ena
 end nu, ena fannke fannke
 i fannke i ena fannke fannke
 fannke i fannke fannke fannke
 fannke, af yaa fannke fannke
 fannke i fannke fannke yaa
 fannke fannke i fannke
 fannke fannke fannke fannke
 ena fannke fannke fannke
 fannke fannke fannke fannke

[66] [dansk tekst]

Til Westervig⁷².

Disse bogstaver P.H.E. og R. ere schatterede graae, de andre ere røde og sorte.

Den paa Westervig Kirkegaard forefindelige og for Liiden Kirstines, hidindtil af den gemeene Mand udraabte Gravsteen, er lang 5 alen og $1\frac{3}{4}$ quart og bred over alt $\frac{3}{4}$ og 1 tom., er af graae huggen Kamp; de Bogstaver udi andragne Grafskrift, som er slet sorte, findes allesammen kiendelige nok paa Steenen, de graa derimod ere fast ukiendelige, og de røde aldeeles borte.

Efter den Anledning, som de forefindelige Bogstaver, Distancen imellem Bogstaverne, og Difinitionen syntes at give, saasom det uden Tvivl skal være Hexametre som paa Steenen staaer udhugne, er med de hvide Bogstaver supleret Defecten, dog uden nogen Præjudice⁷³. Tous eller Toes skal have været en saare berømmelig Slægt i Danmark i gamle Dage, thi Præsten i Soelberg Præstegaard beretter, at paa Syndby Kirkes Muur i Nørre Herrit, paa Morsø findes i Steen indhugne tvende Navne Bugitlaus Toes Magrethe Toes⁷⁴.

C. Degnens Huus. D. nye Kloster Hauge. E. nye Ladegaards Grundvold. F. nye Kloster Bygning. G. gamle Ladegaard. H. gamle Sognekirke. I. S. Tøgers Kilde. S. Tøgeri Fons. K. Tinget. L. Præstegaard, som kaldes af Tinget, Tingsgaards Ladegård. M. Rollings Huuset. N. Kaalhaugen.

A viser gårdens kirke, B en 14 fod lang gravsten på kirkegården, hvorunder man hævder, at en person, der i gamle viser kaldes Liden Kirsten, ligger begravet. Hun var søster til danskekongen Valdemar den 1., og efter hvad der siges i visen, blev hun voldtaget af en vis Buris eller Burislav, en ven af kongen. På grund af denne forbrydelse blev han først kastreret, så berøvet synet og dernæst [65] lagt i lænker; i disse henslæbte han sit livs dage i Vestervig. Man beretter, at Kirsten selv, gravid som hun var på grund af denne brøde, på kongens befaling blev pisket så meget, at hun udåndede.

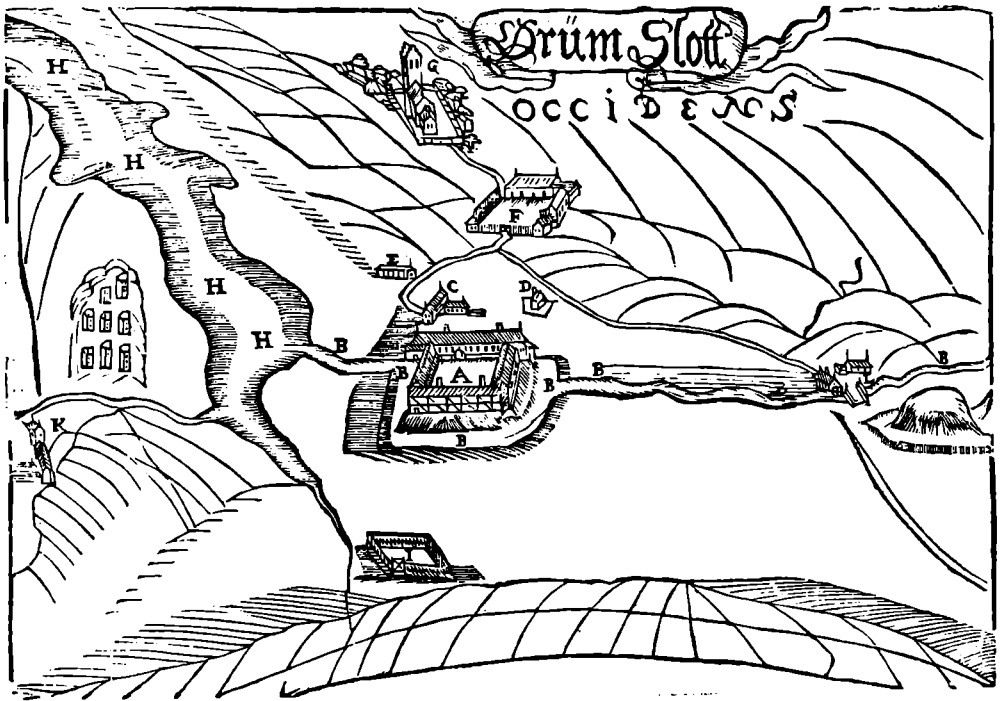
C viser degnen eller kirketjenerens hus, D gårdens have, E en tærskelplads, hvor kornet tærskes og opbevares, F gårdens nye avlsbygning, G den gamle ladegård, H den gamle sognekirke, I en kilde, som hedder Skt.Thøgers kilde og som menes at have helbredende kraft, K tingstedet, L præstegården, M sammes urtehave⁷⁵.

Før reformationen var denne herregård et kloster, men efter reformationen gik den over til andet brug, og munkene fik ordre til at drage bort⁷⁶. Man fortæller, at de efterlod følgende distikon, da de drog bort⁷⁷: [67]

*Torqvemur, trahimur, toleramus, tetra tacemus;
Tanta tamen tandem tollet tortura triumphum.*

Vi martres, vi slæbes bort, vi tåler gruelige ting; dog vil så stor pinsel engang bringe triumf.

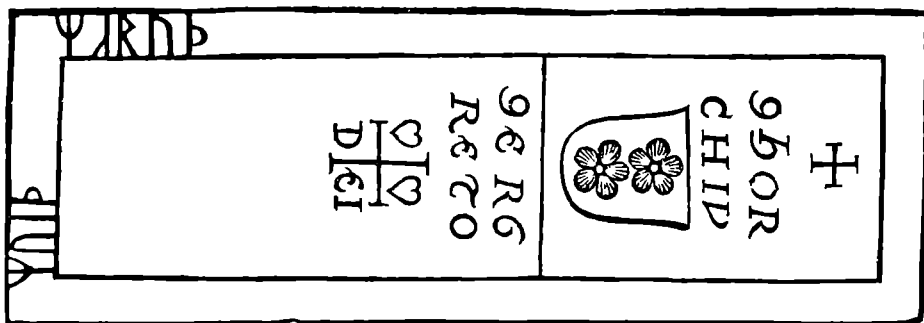
I Hassing herred ligger Ørum slot, hvis beliggenhed følgende billede viser⁷⁸:

A er tjenestefolkenes hus, B grave omkring slottet, C er staldporten, D smedien, E tørvehuset, F kornmagasinet, G kirken, H Ørum sø, I en indhegning, hvor kvæget lukkes inde om natten, K Vestervig, L en vandmølle.

Dette slot havde længe kongelige lensmænd, blandt hvilke i 1531 Holger Rosenkrantz, i 1547 Gabriel Gyldenstjerne, i 1556 Knud Gyldenstjerne, i 1561 og 1563 Frands Bilde. Dernæst følgende: Laurids [68] Munk, uvist hvilket år, Ludvig Munk i 1583 og 1593, Erik Lykke og Johannes Rud i 1595, Jørgen Lunge i 1610, Mogens Kaas i 1613, Tonno Friis i 1619, Claus Parsberg i 1629, Reinhold Hederstrup og Tage Tot i 1629, Gunde Lange i 1631, Christopher Huas i 1635 og 1646⁷⁹.

I en landsby, Hillerslev, i provinsen Thy bemærker Worm, at der er en sten i tårnet, tre alen høj og lige så mange bred, hvorpå forskellige tegn er skrevet på følgende måde:

Blandt dem skal runerne svare til følgende: Muid Marud. Hvad det betyder, kan den, som har tid til det, gætte⁸⁰.
Såvidt Thy.

Mors.

Endelig tilhører øen Morsingia, på dansk Mors og Morsø, Aalborg Stift. En mere præcis fortegnelse over dens sogne er kommet mig i hænde:

Sønder herred med følgende syv sogne:

1. Byen Nykøbing med Elsø og Lødderup, hvor herregården Dueholm er. [69]
2. Lørslev og Ørding med herregården Højris.
3. Øster Assels og Vester Assels. Herregården Lund slot.
4. Vejerslev og Blistrup. Herregårdene Vejerslevgård og Blistrupgård.
5. Karby, Hvidbjerg og Rested med herregårdene Øvndrup, Glomstrup og Hvidbjerggård.
6. Tæbring, Ovtrup, Rakkeby. Herregården Damsgård.
7. Frøslev og Mollerup. Herregården Frøslevgård.

Nørre herred, hvor der også er syv sogne, nemlig:

1. Sejerslev og Ejerslev.
2. Jørsby, Flade og Dråby med herregårdene Jørsbygård og Nandrup.
3. Alsted og Bjergby med herregården Skarregård.
4. Tødsø og Erslev. Herregården Ullerup.

5. Galtrup og Øster Jølby. Herregården Jølbygård.

6. Dragstrup og Skallerup.

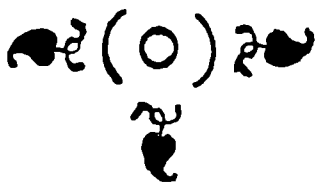
7. Solbjerg og Sundby.

Såvidt fortegnelsen.

Endelig skal det omtales, at borgen Lund slot, som blev omtalt under Sønder herred⁸¹, længe er blevet styret af kongelige lensmænd, blandt hvilke følgende:

Ivar Juel i 1529, Hartvig Thomsen, uvist i hvilket år, Maurits Podebusk i 1558, Knud Gyldenstjerne i 1560, Jørgen [70] Bernekov i 1561, Peter Munch i 1567, Thomas Fasse i 1592 og 1597, Maurits Stygge i 1599, Jacob Lykke i 1605, Johannes Dyre i 1616, Jens Juel til Lindeberg i 1625, hr. Mogens Høg i 1627, Niels Krag i 1640 og 1646, Erik Grubbe i 1649. Af disse havde Knud Gyldenstjerne, Jørgen Bernekov og Peter Munch dette slot som pant⁸².

Og dette er, hvad jeg havde at sige om Aalborg Stift.

Noter til Bemærkelsesværdige ting på landet.

1. Jfr. Resens Atlas: Viborg Bispedømme, udg. af Gunnar Knudsen i dansk oversættelse ved Chr. Behrend; Kbh. 1934, p. 58f.
Om størrelsen af Aalborg stift, se indledningen side 16.
2. Saxo's latinske Danmarksbeskrivelse fra ca. 1200.
3. 'Isthmus' (lat.) betyder ligesom det forældede danske ord 'ejd' en smal landtange.
Jfr. Salmonsens Konversationsleksikon, 2. udg., artikel: Haraldsejd af H. Olrik, m. henv.

4. Harald Hårderådes kamp mod Sven Estridsen o. 1060 er bl. a. omtalt i Snorre Sturlason's Norske Kongesagaer (Heimskringla) fra første halvdel af 1200-tallet.
5. Knud den Hellige samlede sin ledingsflåde i Limfjorden 1085.
6. Om den nordjyske bondeopstand, se C. Klitgaard: Slaget ved Sct. Jørgensbjerg 1441. Vends. Årb. 1941, p. 75ff.
7. Knud den Hellige blev dræbt i Odense i 1086
8. Claus Christophersen Lyskander (1558–1624), kgl. historiograf, udgav bl. a. Synopsis Historiarum Danicarum 1622.
9. Klosteret var et munkekloster af præmonstratenserordenen, oprettet omkr. 1200.
10. Børglum skal iflg. Ælnoth, i hans Kong Knuds martyrkronike fra omkr. 1120, have fået navn efter en dronning Burlina, med bopæl her. H. Olrik: Danske Helgeners Levned, bd. 1; Kbh 1968, p. 64.
Navnet Børglum forklares som ordet borg og 'lan' = vej, altså 'vejen ved borgen'. Se Bent Jørgensen: Dansk Stednavne Leksikon, Jylland bd. 2; Kbh. 1982, p. 28.
11. Formentlig er bispestolen først oprettet i Børglum i 1130'erne.
Muligvis har præsteskabet ved stiftskirken dannet et regelbundet kapitel inden præmonstratenserne kom til (jfr. ovenfor).
12. Om indehaverne af Børglumkloster, se Trap: Danmark, Hjørring Amt; Kbh 1960, p. 326.
13. Efter Jens Lauritsøn Wolf: Encomion Regni Daniæ; Kbh. 1654, p. 72.
1623 henlagdes Børglumkloster til underhold for forstanderen på Sorø Akademi. Jfr. Sorø, Klosteret-Skolen-Akademiet gennem tiderne, bd. 1; Kbh. 1924.
14. Sorø Akademi nedlagdes 1665, men den sidste forstander beholdt indtægterne endnu nogle år, hvorefter Frederik den 3. i 1669 bortmageskiftede Børglum.
15. Ligstenen over biskop Niels Styggesen Rosenkrantz (d. 1533) nu indmuret i skibets nordvæg. C. A. Jensen: Danske Adelige Gravsten; Kbh. 1950, nr. 93.
Vedr. Niels Styggesens segl, se Henry Petersen: Danske Gejstlige Sigiller fra Middelalderen; Kbh. 1886, nr. 622.
Aarslev [39] tilføjer vedr. Børglum:
Udover denne er der i samme kirke andre gravmæler for tre biskper. På den enes sten læses stadig disse bogstaver, der endnu

ikke helt er fortæret af ælde: *Heic jacet in fossa Nicolai Præsulis ossa*. Her ligger i graven, Niels Præsulis' ben.

Men de øvriges navne har det ikke været muligt at læse af de næsten ødelagte bogstaver og udskæringer. Men efter hvad der fremgår af kirkens hellige kalk, kan man gætte på, at den ene af dem har heddet Jacob Friis, da dette lille kar har følgende indgraveret: *Orate pro Jacobo Frisio*. Bed for Jacob Friis.

Ligesom Niels Styggesens gravsten er også ligstenen for biskop Jacob Friis (d. 1486) bevaret og opsat på skibets nordmur.

Jfr. Præsteindberetninger til Ole Wolf (se note 20), p. 26.

16. Niels Sørensen Moth (d. 1570), præst 1530–70.
17. Jakob Nielsen (d. 1603), præst 1570–1603.
18. Niels Jakobsen (d. 1621), præst 1603–21.
19. Peder Jensen Viborg (d. 1649), præst 1621–49.
20. Axel Jensen Ursin (o. 1620–1691), præst 1649–91 og provst i Børglum herred 1673–89.

Efter beskrivelsen af Børglum tilføjer Aarslev [39] vedr. navnet Furreby og helgenbispen Skt. Villads i Vejby:

Landsbyen *Furreby* siges at være blevet kaldt sådan i gammel tid efter en fyrreskov, som har stået samme sted, hvor nu de norske skibe lægger til.

I *Vejby kirke* vises blandt andre billeder på altertavlen en figur af en helgen ved navn Wilhald, efter hvem også kilden på kirkegårdens søndre side har fået navn.

Jfr. Præsteindberetninger til Ole Worm, udg. Frank Jørgensen, bd. 1; Kbh. 1970, p. 26f.

21. Gården Tveden, Karup sogn.
Folkevisen 'Raadengaard og Ørnen' udg. i Sv. Grundtvig: Danmarks Gamle Folkeviser, bd. 1; Kbh. 1853, nr. 12 (m. tillæg i bd. 2 og 3).
Jfr. Præsteindberetninger til Ole Worm (se note 20), p. 21f.
22. Læsningen efter Worm p. 296.
Stenen er nu forsvundet. Danmarks Runeindskrifter nr. 164, hvor indskriftens mangelfulde gengivelse ikke har tilladt noget rekonstruktionsforsøg.
23. Herregården Vrejlevkloster var indtil reformationen 1536 et nonnekloster af præmonstratenserordenen, oprettet omkr. 1250.

24. Den sidste lensmand var Erik Podebusk (d. 1573) og dennes enke Sidsel Oxe indtil 1575. Peder Munk (d. 1623) ejede først Vrejlevkloster omkr. 1620 (med romertal MDCXX, og ikke 1570 = MDLXX, som anført i manuskriptet).
25. Vedr. indehaverne af Vrejlevkloster, se Trap: Danmark, Hjørring Amt; Kbh. 1960, p. 310.
26. I præsteindberetning 1638 til Ole Worm (se note 20) nævnes under Horne-Asdal 'Aschebergit', jfr. nedenfor under Asdal.
27. Oplysningen om Skagens Rev er hentet fra Arent Berntsen: Danmarks og Norges Frugtbar Herlighed; Kbh. 1656 (genoptrykt 1971), p. 160.
28. Herregården Asdal, Asdal sogn.
Jfr. Danske Voldsteder, Hjørring Amt; Kbh. 1963, p. 33ff.
29. Arild Huitfeldt: Danmarks Riges Krønike, bd. 1-9; Kbh. 1595-1603 (genoptrykt 1976-78).
Johan Isaksen Pontanus: Rerum Danicarum Historia; Amsterdam 1631.
30. Herregården Odden, Mygdal sogn (Bjergby-Mygdal pastorat).
Gårdens historie kan føres tilbage til 1400-tallet. Jfr. Danske Voldsteder, Hjørring Amt; Kbh. 1963, p. 51ff.
31. Efter Arent Berntsen (se note 27) p. 162.
32. Læsningen efter Worm p. 291.
Stenen opstillet i Hune kirke. Danmarks Runeindskrifter nr. 161, oversætter indskriften: Hove, Thorkil (og) Thorbjørn satte deres fader Ranulf den rådsnildes sten.
33. Efter Worm p. 293. Torup-stenen, Vang sogn, Thisted Amt.
Stenen er nu forsvundet. Danmarks Runeindskrifter nr. 154, læser stenen: Åse satte denne sten efter T . . . , sin gode . . . , som blev vejjet (dræbt) på aufu hede og var NNs hirdmand.
34. Yl Å er det ældre navn for Uggerby å. Jfr. bebyggelsesnavnet Ilbro, Hjørring Skt. Olai sogn.
35. Om Peder Dyrskjøt, se indledningen side 16.
Jfr. desuden Sv. Grundtvig: Danmarks Gamle Folkeviser, bd. 2; Kbh. 1856, tillæg til nr. 17a).
36. Hr. Jon, der nævnes som præst i Ugilt o. 1465, blev dræbt 1467 af Niels Pedersen (Skovgaard) til Egebjerg (d. o. 1472).
Jfr. C. Klitgaard i Jy. Saml. 3 VI 5, 1910, p. 486.
37. Bertel Christensen nævnes som præst i Ugilt 1504 og 1515.
38. Hovedgården Egebjerg, Ugilt sogn.

39. Vedr. ejerne af Egebjerg, se Trap: Danmark, Hjørring Amt; Kbh. 1960 p. 185.
40. Herregården Sejlstrupgård i Sejlstrup sogn, der i ældre tid var forbundet med Harreslev og Rakkeby til et pastorat.
41. Vedr. lensmændene ved Sejlstrup Len, se Jexlev p. 281–83.
42. Herregården Åstrup, Hjørring Skt. Hans sogn.
Jfr. Danske Voldsteder, Hjørring Amt; Kbh. 1963, p. 19ff., med kommentar til Resens prospekt p. 26.
Betegnelsen 'Meridies' (lat.) angiver, at prospektet er set mod syd.
43. Om lensmændene ved Åstrup Len, se Jexlev p. 279–81.
44. Iflg. traditionen skal kirken være viet til Erik Ejegods dronning Bodil. Der kan dog ikke herske tvivl om, at kirkens katolske værnehelgen var den engelske Skt. Botulf.
Jfr. Danmarks Kirker, Thisted Amt, bd. 1; Kbh. 1940, p. 164.
45. Jfr. nedennævnte digt vedr. sagnfiguren Vidrik Vis.
Se E. Tang Kristensen: Danske Sagn, bd. 3; Kbh. 1895, p. 5.
46. Jfr. om stenen Danmarks Kirker (som note 44).
Om Peder Dyrskjøt, se indledningen side 16.
47. Niels Krabbe (d. 1626) ejede foruden Vesløsgård, Vesløs sogn, også Torstedlund i Årestrup sogn, Hornum herred.
Andreas Pedersen Morsing præst i Tømmerby (d. 1636).
Jfr. herom Danmarks Kirker (som note 44).
48. Tympanonfeltet med en vinget drage sidder endnu over kirkens norddør, mens stenen med korslammet utvivlsomt er det tympanon, der nu findes i Lild kirke.
Jfr. Danmarks kirker (se note 44), p. 185.
49. Jfr. om apsidens udsmykning Danmarks Kirker (se note 44), p. 167f.
50. Danske Sagn (som note 45).
51. Skarreklit ved Bulbjerg, Lild sogn.
52. Illustrationen gengiver, ligesom Worm p. 295, kun den ene kant af stenen, der oprindeligt har siddet som karmsten i en døråbning.
Danmarks Runeindskrifter nr. 163. Øster Brønderslev stenen. Efter kongelig befaling af 9/2 1652 blev stenen ført til København, hvor den fik opstilling ved Trinitatis kirke.
Indskriften lyder i sin helhed: Kirken er viet til Kristus til miskund for menneskene. Sven Germunds søn (lod kirken bygge).
53. Jfr. ovenstående. Der er således tale om den samme sten. Stenen findes nu på Nationalmuseet, 2. afd., inv. nr. 3.

54. Worm p. 295.
55. Nuv. Dronninglund sogn.
Navnet stammer fra dronning Charlotte Amalie, der ejede herregården Dronninglund 1690–1714.
56. Efter mordet på Erik Klipping (1286) var der under efterfølgeren Erik Menved, reg. 1286–1319, bl. a. oprør fra de vendsysselske bønder.
57. Hans Johansen Lindenov (d. 1596) købte herregården Hundslund kloster 1581.
Før da havde sognets bønder 1558 sat sig op imod lensmanden Erik Podebusk (d. 1559).
58. Hundslund kloster var i middelalderen et nonnekloster af benediktinerordenen, oprettet i begyndelsen af 1200-tallet.
Aarslev [49] tilføjer:
Hundslund sogn har en kirke, der støder op til Hundslund kloster. I dens tårn hænger en klokke med denne indskrift:

ANV · a : Sancta maria *ccccccviiiii

Hvis tallet viser, at den er støbt i år 743, som nogle mener, regnes den sandelig med rette blandt de allerældste.

Indskriftens årstal skal læses mccccclxxxiii = 1493. 'Hellige Maria, i Herrens år 1493'.

Klokken findes nu i Århus Domkirke, se Danmarks Kirker, Århus Amt, bd. 2; Kbh. 1972, p. 624.

59. Om Peder Dyrskjød, se indledningen side 16.
60. Om Gårdbogård, Råbjerg sogn, og Gårdbo birk, se Trap: Danmark; Hjørring Amt; Kbh. 1960, p. 132.
61. Aarslev [35] tilføjer Stenshede, Hørbylund (nuv. Ottestrup) og Haven.
Om birketinget ved Sæbygård, se Trap (som ovenst.), p. 240.
62. Om Voergård og Voergård birk, se Trap (som ovenst.), p. 269f. og 274.
63. Om Vrejlevklosters birk, se Trap (som ovenst.), p. 313.
64. Om Børglumklosters birk, se Trap (som ovenst.), p. 326.
65. Om Hundslund birk, se Trap (som ovenst.), p. 280.
66. Om Hals birk, se Trap: Danmark, Aalborg Amt; Kbh. 1961, p. 994.

67. Om Ø kloster og Oxholm birk, se Trap (jfr. note 60), p. 416.
68. Vedr. nuværende og tidligere sogneinddeling, kan henvises til Trap: Danmark, 5. udg., Hjørring Amt; Kbh. 1960, Thisted Amt; Kbh. 1961 og Aalborg Amt; Kbh. 1961.
69. Jfr. herom og om de enkelte birk, Mogens Lebech: Jyllands gamle retskredse. Jy.Saml. 5 II 2, 1936.

70. Aarslev [50-51] tilføjer:

Hvorfra navnet Thya stammer, vides næppe i dag. Dog mangler der ikke gæt på ordets oprindelse. Ifølge Pontanus mener indbyggerne, at byen er blevet kaldt sådan efter et ord for at tude. Man fortæller nemlig, at Thy, der nu er blottet for træer, engang var fyldt med tætte skove og har været et skjulested for ulve og andre vilde dyr, selv om jeg snarere (tilføjer samme) skulle tro, at denne tuden skal føres tilbage ikke til vilde dyr eller ulve, men til det nærliggende Vesterhavs brusen. De, der går ind for en mere ophøjet oprindelse til ordet Thya, kunne måske udlede betegnelsen fra germanernes gud Tuisco, der engang blev omtalt af Tacitus. Ja, at Teutonerne, der bor i Tyskland, og som vi kalde Tyskere, er kommet fra denne egn, er ikke et usandsynligt gæt. I nogle gamle manuskripter læses Thysyssel og Thyø, fordi det engang efter manges mening var en ø, omgivet på alle sider af hav, men senere hævede jorden sig og Thy begyndte at hænge sammen med fastlandet.

Navnet Thy er afledt af områdets gamle navn 'thiuth' = folk, videreudviklet til betydningen 'folkeområde'. Se Bent Jørgensen: Dansk Stednavne Leksikon, Jylland, bd. 2; Kbh. 1982, p. 126.

71. Vestervig sogn. Herregården Vestervig kloster var i middelalderen et munkekloster af augustinerordenen, oprettet o. 1110. (Om lensmændene ved Vestervig klostres len, se Jexlev p. 286-88.)
72. Dette indskudte stykke med dansk tekst og tilhørende tegning er formentlig tilføjet af Laurids de Thurah; jfr. indledningen side 15.
Afsnittet findes ikke i andre redaktioner af Resens Atlas.
Jfr. Sofus Larsen: Endnu engang 'Liden Kirsten og Prins Buris'. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1897, p. 247ff.
73. Om gravstenen fra o. 1200 og 'Liden Kirstens grav' se Danmarks Kirker: Thisted Amt, bd. 2; Kbh. 1952, p. 646f og den nyeste behandling i H. Gösta

Davidsen og Vilh. Møller-Christensen: Liden Kirsten og Buris; Odense 1971. Tegningen er i manuskriptet uden farver, gengivet helt i sort. Den kun delvis bevarede indskrift læses af Danmarks Kirker: . . . CUM FRATRE SOROREM DISPAR HABET TUMULUS . . . FUNUS . . . (Stenen dækker?) en broder og en søster, og gravhøjen rummer (to?) lig af forskelligt (køn?) . . .

74. Solbjerg-Sundby pastorat på Mors.
Iflg. Danmarks Kirker (som ovenst.), p. 981 findes ikke i Sundby kirke bevaret en sådan gravsten. E. Pontoppidan: *Marmora Danica*, bd. 2; Kbh. 1741, omtaler den nu forsvundne sten med følgende indskrift, indsat i Sundby kirkes mur: DN: S+ GVISLAVIS:TOES: MARGRITE: TOES: LEGE: PE- GRAVET.
75. Jfr. billedteksten på dansk, hvor M er Rollingshuset, dvs. stuehuset og N er Kålhaven. Såvel manuskriptets danske tekst som oversættelsen er medtaget på grund af det forskellige indhold.
Om 'Liden Kirstens grav', se ovenfor note 73.
Tekstens 'De 100 Kæmpeviser' sigter til Anders Sørensen Vedel: *It hundrede udvaalde Danske Viser*; Ribe 1591, flere udg.
Betegnelsen 'Occidens' (lat.) på prospektet angiver retningen mod vest.
76. Vestervig var oprindelig fra o. 1060 sæde for Vendsyssels biskop, og fra første færd har der sikkert været tilknyttet et regelbundet præsteskab hertil. Det senere augustinerkloster (jfr. ovenfor) blev efter reformationen 1536 et kongeligt len og klosterkirken sognekirke.
77. Et distikon er en antik, græsk verseform bestående af to linier, et heksameter og et pentameter.
78. Herregården Ørum og Ørum voldsted, Ørum sogn.
Jfr. *Danske Voldsteder*, Thisted Amt; Kbh. 1957, p. 207f., med kommentar til Resens prospekt p. 218.
Betegnelsen 'Occidens' (lat.) angiver, at prospektet er set mod vest.
79. Om lensmændene ved Ørum len, se Jexlev p. 283-86.
80. Læsningen efter Worm p. 298, under navnet Gellersloense.
Danmarks Runeindskrifter nr. 157. Hillerslev stenen.
Middelalderlig gravsten o. 1200-1250; indskrift med runer: (Gud?) Marias, latinsk indskrift: THOR CHIL - MERG RET.
Jfr. *Danmarks Kirker*, Thisted Amt, bd. 1; Kbh. 1940. p. 306.
81. Herregården Lund. Øster Assels sogn.
Jfr. *Danske Voldsteder* (se note 78), p. 271f.
82. Om lensmændene ved Lundegård, se Jexlev p. 290-92.

REGISTER OVER STEDNAVNE

Sognenavne og lokaliteter i listerne side 72–76 og side 82–83 er ikke medtaget.

- Asberg 66
Asdal 66
Astrup 35
- Bagstrup 50
Bjergby 66
Brønderslev 71
Børglum 64
Børglum herred 32, 64, 73
Børglumkloster 28, 30, 64, 84
- Dronninglund, se Hundslund
- Egebjerg 69
Egense 35
Egholm 41
- Fleskum herred 26, 27
Furreby 85
- Han herred 32, 70, 74
Haraldsejd 63
Harreslev 69
Hasseris å 37
Hasseris herred 32, 76, 80
Hillerslev herred 32, 75, 81
Hjermitslevgård 36
Hjørring 28, 32, 48ff, 68, 69
- Skt. Catharine kirke 48
- Skt. Hans kirke 49
- Skt. Olai kirke 49
Horns herred 32, 66, 72
Hornum herred 26, 27, 38
Horup 37
Hundborg herred 32, 76
Hundslund 72, 88
Hundslund kloster 72
Hune 66
- Hvetbo herred 32, 66, 74
Hvidbjerg 29
- Jerslev herred 32, 71, 73
Jyske Rev 75
- Karup 65
Kær herred 32, 74
Klarup 36
Klinghøje 51
Krustrup 50
- Limfjorden 26, 33, 35, 39, 63
Liver å 68
Lund slot 83
Løgstør 35
- Mariager 26
Mors 32, 79, 82f
- Nykøbing 32, 33, 61f
- Dueholm kloster 61
- Helligåndskirken 61
- Skt. Clements kirke 61
Nørre herred, Mors 32, 79, 82
- Odden 66
Odesund 26
- Refs herred 32, 76
Rye å 44
- Sejlstrup 69
Sjørring sø 60
Skagen 32, 53ff
- Gammel Skagen 57
- Hovsø 55

- Skt. Laurentii kilde 55
- Skt. Laurentii kirke 53
- Skagens Rev 66
- Skarreklit 71
- Solbjerg 79
- Sundby 79
- Sæby 32, 45ff
- Vor Frue kirke 45
- Sæbygård 46
- Søndre herred, Mors 32, 82

- Thisted 32, 59f
- skole 59
- Thisted Bispegård 59
- Thy 32, 75ff, 89
- Torstedlund 71
- Torup 67
- Tveden 65
- Tømmerby 70f

- Ugilt 68

- Vejby 85
- Vellingshøj å 50
- Vendsyssel 26, 32, 36, 63ff, 72, 75
- 'by' 32, 44
- Vennebjerg 68, 73

- Vennebjerg herred 32, 68

- Vesløsgård 71
- Vester Hassing 35
- Vestervig 76f
- Vestervig kloster 76
- Skt. Thøgers kilde 80
- Vrejlev 65
- Vrejlevkloster 66

- Yl å (Uggerby å) 68

- Ørum slot 80

- Aalborg 25ff, 45, 63
- bispedømme 28ff
- bispegård 28
- hospital 27
- privilegier 33ff
- Skt. Budolfi kirke 27
- skole 27
- slot 32, 36
- verdslige huse 32
- Vor Frue kirke 27
- Vor Frue kloster 32
- Åsted 68
- Aastrup slot 69

RESENS ATLAS: AALBORG STIFT

© Sæby Museum 1982

Skrift: Helvetica

Papir: 120 g tonet offset 202 D.f.P.

Lay-out: Thomas W. Lassen

Tryk: Sæby Bogtryk + Offset

Indbinding: Hjørring ny Bogbinderi

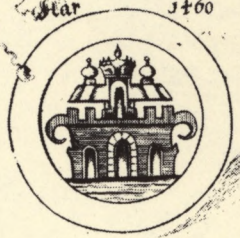
Denne bog er trykt i 2000 eksemplarer

ISBN 87-980836-19

ALBVRGVM

- 1. St. Nikolai Kirke
- 2. St. Petri Kirke
- 3. St. Mariæ Kirke
- 4. St. Nicolai Kirke
- 5. St. Nicolai Kirke
- 6. St. Nicolai Kirke
- 7. St. Nicolai Kirke
- 8. St. Nicolai Kirke
- 9. St. Nicolai Kirke
- 10. St. Nicolai Kirke
- 11. St. Nicolai Kirke
- 12. St. Nicolai Kirke
- 13. St. Nicolai Kirke
- 14. St. Nicolai Kirke
- 15. St. Nicolai Kirke
- 16. St. Nicolai Kirke
- 17. St. Nicolai Kirke
- 18. St. Nicolai Kirke
- 19. St. Nicolai Kirke
- 20. St. Nicolai Kirke
- 21. St. Nicolai Kirke
- 22. St. Nicolai Kirke
- 23. St. Nicolai Kirke
- 24. St. Nicolai Kirke
- 25. St. Nicolai Kirke
- 26. St. Nicolai Kirke
- 27. St. Nicolai Kirke
- 28. St. Nicolai Kirke
- 29. St. Nicolai Kirke
- 30. St. Nicolai Kirke
- 31. St. Nicolai Kirke
- 32. St. Nicolai Kirke
- 33. St. Nicolai Kirke
- 34. St. Nicolai Kirke
- 35. St. Nicolai Kirke

Planche 1.

Aalborg. Kobberstik efter Resens Billedatlas 1677.

ALBVRGVM. AALBORG.

1. Slottet.
2. Øster Porte.
3. Vor Frue Kircke.
4. Gammel Mølle.
5. Platzen hvor paa det Gammel Slot haffver standen.
6. Blegedammen.
7. St. Bodels Kircke.
8. Skolen Sygstuen oc Klosterit.
9. Den Muret Port.
10. Vester Port.
11. Ny Møllen.
12. Svurren.
13. Veyerhuset.
14. Compagniet.
15. Apotecket.
16. Mogens Willumsøns Residentz.
17. Raadhusit.
18. Gammel Torff oc Tinget.
19. Ny Torff eller Hestemarckit.
20. Øster Aae som skiller vor Frue Sogen fra St. Bodels.
21. All Gaden fra Øster Port ud ad Vester Port.
22. Kacke Vadet.
23. Syndergade.
24. Slotzgade.
25. Klockstøbergade.
26. Peder Bardis Gyde.
27. Skollums Stald.
28. Roldgyde.
29. Nygade.
30. Brørgade.
31. Skolgade.
32. Skomagergaden.
33. Strand Stie.
34. M. Jacobs Gyde.
35. Maren Poppis Gyde.
36. Lille Kattesund.
37. Tindeladen.
38. op ved Orbens Porte.
39. Iens Bangis Gyde.
40. Graven.
41. Kattesund.
42. Vester Aae.
43. Iomfru Annis Gade.
44. Smulten.
45. Maren Tøris Gade.
46. Ved Oster Aae.
47. Bispens Gade.
48. Closter Iord.
49. Brøggen.
50. Ferge Broen.
51. Closters Ladegaard oc Reberbanen.
52. Fioren.
53. Teyl Laden.
54. Filsted Ladegaard.
55. Kiers Mølle.
56. St. Iorgens Kirckegaard.

Planche 1.

Aalborg. Kobberstik efter Resens Billedatlas 1677.

ALBVRGVM. AALBORG.

1. Slottet.
2. Øster Porte.
3. Vor Frue Kircke.
4. Gammel Mølle.
5. Platzen hvor paa det Gammel Slot haffver standen.
6. Blegedammen.
7. St. Bodels Kircke.
8. Skolen Sygstuen oc Klosterit.
9. Den Muret Port.
10. Vester Port.
11. Ny Møllen.
12. Svurren.
13. Veyerhuset.
14. Compagniet.
15. Apotecket.
16. Mogens Willumsøns Residentz.
17. Raadhusit.
18. Gammel Torff oc Tinget.
19. Ny Torff eller Hestemarckit.
20. Øster Aae som skiller vor Frue Sogen fra St. Bodels.
21. All Gaden fra Øster Port ud ad Vester Port.
22. Kacke Vadet.
23. Syndergade.
24. Slotzgade.
25. Klockstøbergade.
26. Peder Bardis Gyde.
27. Skollums Stald.
28. Roldgyde.
29. Nygade.
30. Brørgade.
31. Skolgade.
32. Skomagergaden.
33. Strand Stie.
34. M. Jacobs Gyde.
35. Maren Poppis Gyde.
36. Lille Kattesund.
37. Tindeladen.
38. op ved Orbens Porte.
39. Iens Bangis Gyde.
40. Graven.
41. Kattesund.
42. Vester Aae.
43. Iomfru Annis Gade.
44. Smulten.
45. Maren Tøris Gade.
46. Ved Oster Aae.
47. Bispens Gade.
48. Closter Iord.
49. Brørggen.
50. Ferge Broen.
51. Closters Ladegaard oc Reberbanen.
52. Fioren.
53. Teyl Laden.
54. Filsted Ladegaard.
55. Kiers Mølle.
56. St. Iorgens Kirckegaard.

Seby SEBOIVM

1. Vægfæl ud for Lønie strand.	14. Støtpe, møllen.	27. Næst Konge gyde.	40. Kæstegade.
2. Kjøben.	15. Niels Jacobs Mølle.	28. Frantsens gyde.	41. Gammel Capel hofte.
3. Byndergaardens flod.	16. Giedbergst.	29. Bynder gade.	42. Tøftene.
4. Kællehøst.	17. Tøjhusst.	30. Smiddehøst.	43. Tøftstrøg.
5. Aas træbro.	18. Søbrøgaard.	31. Kæstegade i Jorden.	44. Tøftstrøg Land.
6. Aasen fem løber igennem byen.	19. Tøftstrøg.	32. Albrecht Pottmagers gyde.	45. Kjøben.
7. Stedet hvor Præstegaarden foruden her findes.	20. Møllen.	33. Pænel gyde.	46. Bynder mark.
8. St. Mariæ Kirke.	21. inder Støtpe end.	34. Kæstegade.	47. Bynder land.
9. Kjøstøbet.	22. Vognen til Møllery.	35. Gaards tøm.	48. Nør-land.
10. Skolen.	23. Vognen ud til Skolestrand.	36. Møgen.	49. Agger-lyst.
11. Ræddehøst.	24. Høden.	37. Nidderstær og vore møde.	50. Steds hofte.
12. Tøft.	25. Tøfters gyde.	38. Strand hofte.	51. Nørkensaaes hofte.
13. Tøftst.	26. Jacob Lauritzens gyde.	39. Nye Capel hofte.	52. Løstene.

Planche 2.

Sæby. Kobberstik efter Resens Billedatlas 1677.

Seby. SEBOIVM.

1. Nessed ud for Lønø Strand.
2. Hafnen.
3. Flyndergarns Stæd.
4. Kalckhuusit.
5. Aae-træ-broe.
6. Aaen som løber igjennem Byen.
7. Stedet hvor Præstegaarden
fordum har standet.
8. St. Marie Kircke.
9. Hospitalet.
10. Skolen.
11. Raadhuusit.
12. Tinget.
13. Torfvit.
14. Stampe-møllem.
15. Niels Iuels Mølle.
16. Giedbergit.
17. Tinghuusit.
18. Sæbyegaard.
19. Tegeloven.
20. Møllen.
21. imoed fladstrand.
22. Veyen til Aalborg.
23. Veyen ud til Fladstrand.
24. Algaden.
25. Iespers gyde.
26. Iacob Lauritzøns gyde.
27. Hans Krags gyde.
28. Frandtzis gyde.
29. Synder gade.
30. Smiddehuuse.
31. Hansis-gyde i Sanden.
32. Albret Pottemagers-gyde.
33. Panel-gyde.
34. Andresis gyde.
35. Gaarde-tofte.
36. Mayen.
37. Hielmkier oc tøre mose.
38. Strand-hafve.
39. Nye Capel Hafve.
40. Kathafve.
41. Gammel Capel hafve.
42. Tofterne.
43. Tyf-strup.
44. Tyf-strup Lund.
45. Aasen.
46. Synder-march.
47. Synder-lund.
48. Nør-lund.
49. Aggerleyet.
50. Stids hafve.
51. Nordenaaes hafve.
52. Engene.

Planche 2.

Sæby. Kobberstik efter Resens Billedatlas 1677.

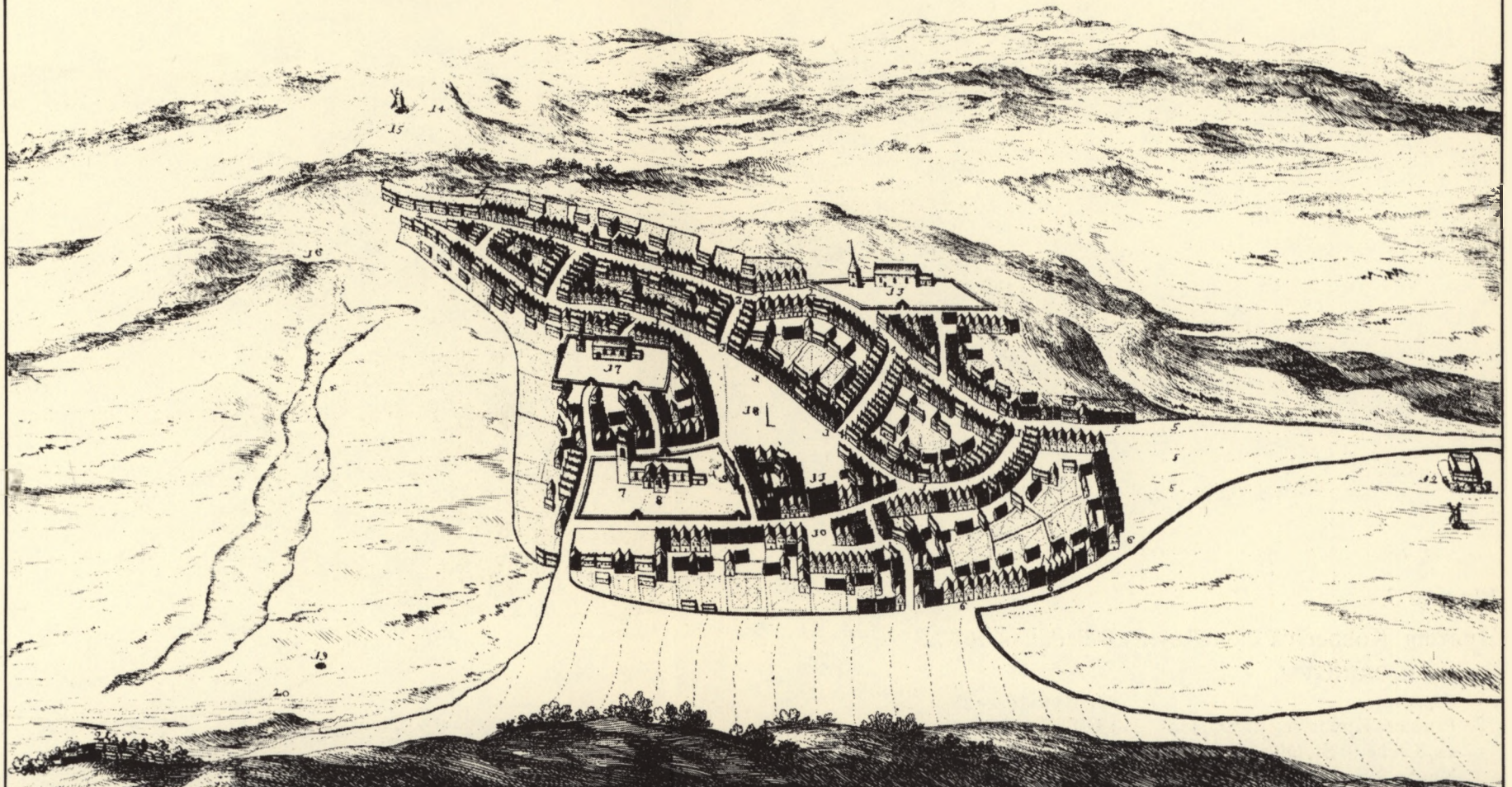
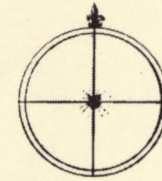
Seby. SEBOIVM.

1. Nessed ud for Lønøe Strand.
2. Hafnen.
3. Flyndergarns Stæd.
4. Kalckhuusit.
5. Aae-træ-broe.
6. Aaen som løber igjennem Byen.
7. Stedet hvor Præstegaarden
fordum har standet.
8. St. Marie Kircke.
9. Hospitalet.
10. Skolen.
11. Raadhuusit.
12. Tinget.
13. Torfvit.
14. Stampe-møllem.
15. Niels Iuels Mølle.
16. Giedbergit.
17. Tinghuusit.
18. Sæbyegaard.
19. Tegeloven.
20. Møllen.
21. imoed fladstrand.
22. Veyen til Aalborg.
23. Veyen ud til Fladstrand.
24. Algaden.
25. Iespers gyde.
26. Iacob Lauritzøns gyde.
27. Hans Krags gyde.
28. Frandtzis gyde.
29. Synder gade.
30. Smiddehuuse.
31. Hansis-gyde i Sanden.
32. Albret Pottemagers-gyde.
33. Panel-gyde.
34. Andresis gyde.
35. Gaarde-tofte.
36. Mayen.
37. Hielmkier oc tøre mose.
38. Strand-hafve.
39. Nye Capel Hafve.
40. Kathafve.
41. Gammel Capel hafve.
42. Tofterne.
43. Tyf-strup.
44. Tyf-strup Lund.
45. Aasen.
46. Synder-march.
47. Synder-lund.
48. Nør-lund.
49. Aggerleyet.
50. Stids hafve.
51. Nordenaaes hafve.
52. Engene.

Hjørring HIORINGVM

1. Allgaden.	8. S ^t . Anne Capel.	15. Veyermøllen.
2. Præstens Kirche: veyr fra S ^t . Hansis Kirche til S ^t . Olofs Kirche.	9. Skolen.	16. Alderis høg.
3. Kirche stæ.	10. Gammel torf.	17. S ^t . Hansis Kirche.
4. Taa posten.	11. Raadhuiset.	18. Nye torf.
5. Strømmen.	12. Bistings gaard.	19. Hellig Kilde.
6. Marche veyen.	13. S ^t . Olofs Kirche.	20. Capelsteyen: hvor S ^t . Annes Capel fordem hie standet.
7. S ^t . Karens Kirche.	14. Klun. høg.	21. Vandfiel. en Landbye.

Planche 3.

Hjørring. Kobberstik efter Resens Billedatlas 1677.

Hiøring. HIORINGVM.

1. Algaden.
2. Præstens Kirche-vey fra St. Hansis Kirche til St. Olufs Kirche.
3. Kirche-Stie.
4. Tin-potten.
5. Strømmen.
6. Marche-veyen.
7. St. Karens Kirche.
8. St. Anne Capel.
9. Skolen.
10. Gammel torf.
11. Raadhuusit.
12. Bistrup-gaard.
13. St. Olufs Kirche.
14. Klunhøy.
15. Veyermøllen.
16. Alddirris høy.
17. St. Hansis Kirche.
18. Nye torf.
19. Hellig Kilde.
20. Capelhøyen, hvor St. Annes Capel fordum har Standet.
21. Vandsted, en Landsbye.

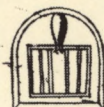

Planche 3.

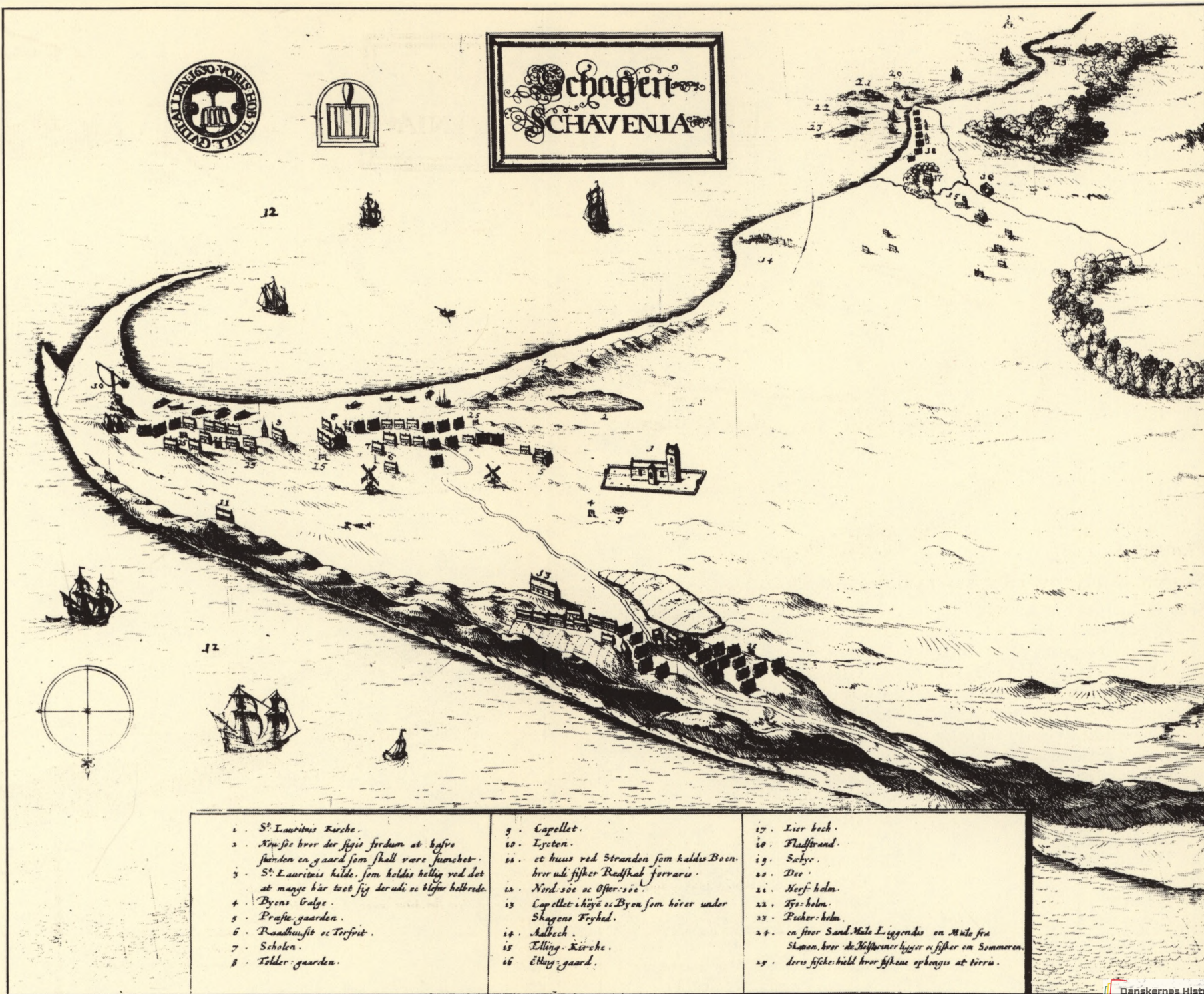
Hjørring. Kobberstik efter Resens Billedatlas 1677.

Hjørring. HIORINGVM.

1. Algaden.
2. Præstens Kirche-vey fra St. Hansis Kirche til St. Olufs Kirche.
3. Kirche-Stie.
4. Tin-potten.
5. Strømmen.
6. Marche-veyen.
7. St. Karens Kirche.
8. St. Anne Capel.
9. Skolen.
10. Gammel torf.
11. Raadhuusit.
12. Bistrup-gaard.
13. St. Olufs Kirche.
14. Klunhøy.
15. Veyermøllen.
16. Alddirris høy.
17. St. Hansis Kirche.
18. Nye torf.
19. Hellig Kilde.
20. Capelhøyen, hvor St. Annes Capel fordum har Standet.
21. Vandsted, en Landsbye.

Schagen SCHAVENIA

1. S^t. Lauritius Kircke.
2. Nye-see hvor der sigis fridum at hafve
svanden en gaard som skall vare juanchet.
3. S^t. Lauritius kilde, som holdis hellig ved det
at mange har toet sig derudi oc bliqve helbrede.
4. Byens Galge.
5. Præste-gaarden.
6. Raadhuus sit oc Torfrit.
7. Scholen.
8. Tolder-gaarden.

9. Capellet.
10. Lysten.
11. et huus ved Stranden som kaldes Boen.
hvor udi fisker Redshab forvaris.
12. Nord-see oc Oster-see.
13. Capellet i hüyde oc Byen som horer under
Schagens Fryhed.
14. Aalbeck.
15. Elling-Kircke.
16. Ethuy-gaard.

17. Lier bech.
18. Fladstrand.
19. Schyr.
20. Dee.
21. Meer-halm.
22. Fys-halm.
23. Pucher-halm.
24. en stor Sand-Male Liggendis en Mile fra
Skonen, hvor de Kistevante ligger oc fisker om Sommeren.
25. deris fiske-hield hvor fiskene opbygus at tørris.

Planche 4.

Skagen. Kobberstik efter Resens Billedatlas 1677.

Schagen. SCHAVENIA.

1. St. Lauritzis Kirche.
2. Hou-Søe hvor der sigis forðum at hafve standen en gaard som skall være siunchet.
3. St. Lauritzis kilde, som holdis hellig ved det at mange har toet sig der udi oc blefne helbrede.
4. Byens Galge.
5. Præste-gaarden.
6. Raadhuusit oc Torfvit.
7. Scholen.
8. Tolder-gaarden.
9. Capellet.
10. Lycten.
11. et huus ved Stranden som kaldis Boen oc hvor udi fisker Redskab forvaris.
12. Nord-søe oc Øster-søe.
13. Capellet i høye oc Byen som hører under Skagens Fryhed.
14. Aalbech.
15. Elling-Kirche.
16. Elling-gaard.
17. Lierbech.
18. Fladstrand.
19. Sæbye.
20. Dee.
21. Hers-holm.
22. Tys-holm.
23. Picher-holm.
24. en stoer Sand Miile Liggendis en Miile fra Skaven, hvor de Holsteiner ligger oc fisker om Sommeren.
25. deris fiske-hield hvor fiskene op-hengis at tørris.

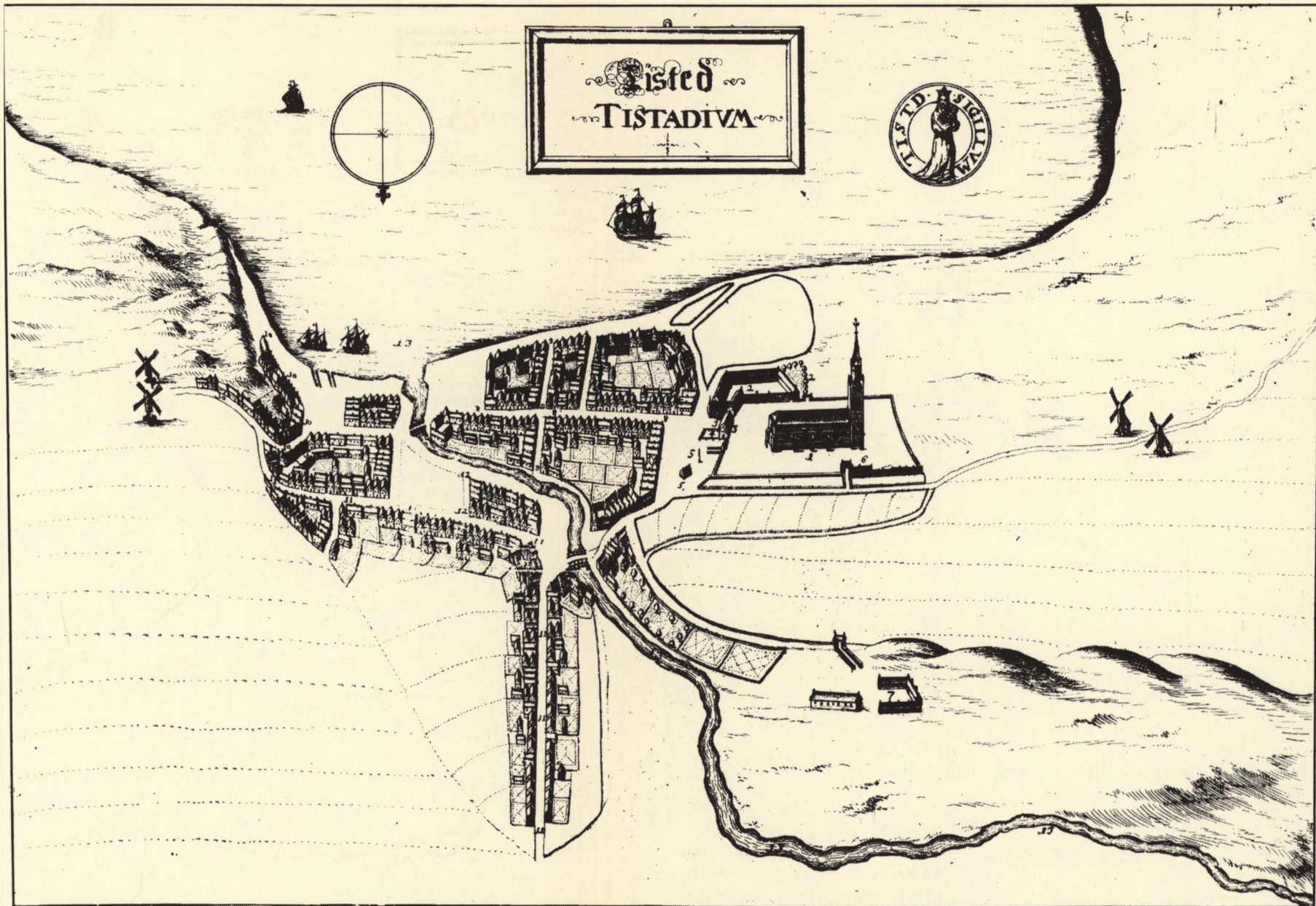

Planche 4.

Skagen. Kobberstik efter Resens Billedatlas 1677.

Schagen. SCHAVENIA.

1. St. Lauritzis Kirche.
2. Hou-Søe hvor der sigis fordem at hafve standen en gaard som skall være siunchet.
3. St. Lauritzis kilde, som holdis hellig ved det at mange har toet sig der udi oc blefne helbrede.
4. Byens Galge.
5. Præste-gaarden.
6. Raadhuusit oc Torfvit.
7. Scholen.
8. Tolder-gaarden.
9. Capellet.
10. Lycten.
11. et huus ved Stranden som kaldis Boen oc hvor udi fisker Redskab forvaris.
12. Nord-søe oc Øster-søe.
13. Capellet i høye oc Byen som hører under Skagens Fryhed.
14. Aalbech.
15. Elling-Kirche.
16. Elling-gaard.
17. Lierbech.
18. Fladstrand.
19. Sæbye.
20. Dee.
21. Hers-holm.
22. Tys-holm.
23. Picher-holm.
24. en stoer Sand Miile Liggendis en Miile fra Skaven, hvor de Holsteiner ligger oc fisker om Sommeren.
25. deris fiske-hield hvor fiskene ophengis at tørris.

1. Kircken.
2. St. Peter. Madsens gaard oc hafven.
3. Raadhuset.
4. Fogdt.
5. Torffst.
6. Skolen.
7. Bispegaard.
8. Store gade.

9. Peter Grifts gade.
10. Biergiet.
11. Norregade.
12. Kaaften.
13. Becken som ligger igennem Byen ud under to Brøer ud i Stranden som kaldes den Store oc den lille erubroe.

Der ligger ellers en søe kaldes Landups: søe een Møll fra Byen i Sydvest. hvor der siges en steen at skulde staae med sine fædt handgreber ud oc hand den under byden sees i klar Veyer. i hvilichen heste meens at en stor skat eller Helligdom maas være be-
varet.

Planche 5.

Thisted. Kobberstik efter Resens Billedatlas 1677.

Tisted. TISTADIVM.

1. Kircken.
2. Sal: Peder Madtzøns gaard oc hafven.
3. Raadhuusit.
4. Tingit.
5. Torfvit.
6. Skolen.
7. Bispegaard.
8. Store gade.
9. Peter Grifis gyde.
10. Biergit.
11. Nørregade.
12. Knacken.
13. Becken som løber igennem Byen ud under to Broer udi Stranden som Kaldis den store oc den lille træbroe.

Der ligger ellers en Sø kaldis Iandrup-Sø een Miil fra Byen i Sydvest, hvor der sigis en steen at skulde staae med sine fulde handgreber udi oc kand den undertyden seeis i klar Veyer, i hvilchen kiste meenis at en stoer skatt eller Helligdom maa være bevaret.

Planche 5.

Thisted. Kobberstik efter Resens Billedatlas 1677.

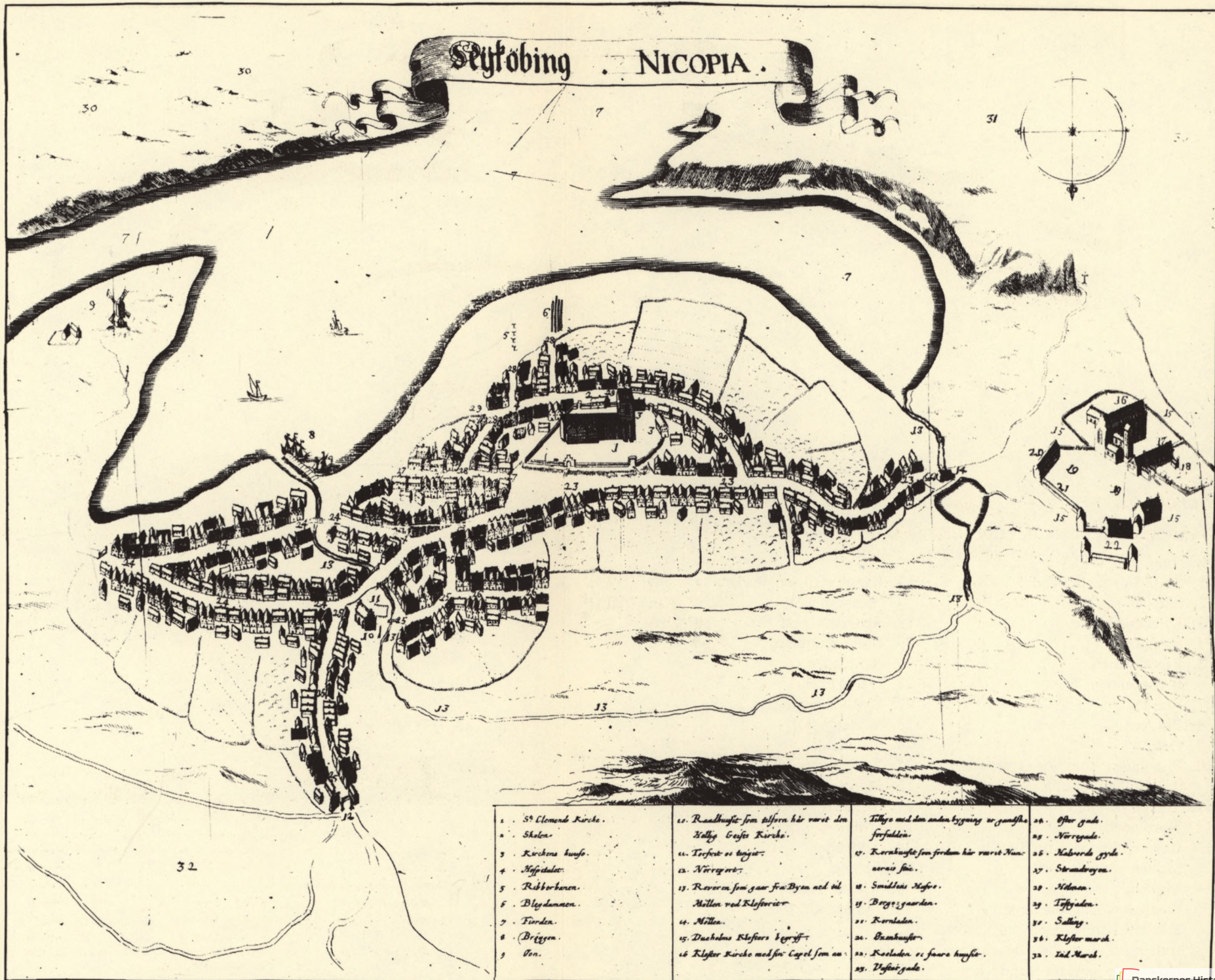
Tisted. TISTADIVM.

1. Kircken.
2. Sal: Peder Madtzøns gaard oc hafven.
3. Raadhuusit.
4. Tingit.
5. Torfvit.
6. Skolen.
7. Bispegaard.
8. Store gade.
9. Peter Grifis gyde.
10. Biergit.
11. Nørregade.
12. Knacken.
13. Becken som løber igennem Byen ud under to Broer udi Stranden som Kaldis den store oc den lille træbroe.

Der ligger ellers en Sø kaldis Iandrup-Sø een Miil fra Byen i Sydvest, hvor der sigis en steen at skulde staae med sine fulde handgreber udi oc kand den undertyden sees i klar Veyer, i hvilchen kiste meenis at en stoer skatt eller Helligdom maa være bevaret.

Styrbøing . NICOPIA .

1. S ^t Clements Kirke.	10. Rædhuse som tilføen hie varit den Nylly Gæst Kirke.	Tilfø med den anden bygning er ganske forfulden.	26. Ofte gade.
2. Skolen.	11. Torstet og tøjst.	17. Kærkugte som fordam hie varit Nuv aarat sine.	27. Nørregade.
3. Kirchens huuse.	12. Nørregate.	18. Smidtes Hæste.	28. Næverde gyde.
4. Høstulst.	13. Ræverne som gaar fra Byen ned til Møllen ved Klosterris.	19. Berge gaarden.	29. Strandvejen.
5. Ræbberanen.	14. Møllen.	20. Kornsteden.	30. Aldaan.
6. Blegdammen.	15. Daaeholms Klosters Vægriff.	21. Bænkhuset.	31. Tiffjæden.
7. Fiorden.	16. Kloster Kirke med sine Capel som an	22. Kæleden og faare huuse.	32. Sælling.
8. Bræjgen.		23. Væstergade.	33. Kloster march.
9. Bon.			34. Iald March.

Planche 6.

Nykøbing. Kobberstik efter Resens Billedatlas 1677.

Nykøbing. NICOPIA.

1. St. Clemens Kirche.
2. Skolen.
3. Kirchens huuse.
4. Hospitalet.
5. Ribberbanen.
6. Blegdammen.
7. Fiorden.
8. Brøggen.
9. Øen.
10. Raadhuusit som tilforn har været den Hellig Geists Kirche.
11. Torfvit oc tingit.
12. Nørreport.
13. Reveren som gaar fra Byen ned til Møllen ved Klosterit.
14. Møllen.
15. Dueholms Klosters begriff.
16. Kloster Kirche med sin Capel som nu Tillige med den anden bygning er gandske forfalden.
17. Kornhuusit som fordem har været Nunnernis Stue.
18. Smiddens Hafve.
19. Borge-gaarden.
20. Kornladen.
21. Øxenhuusit.
22. Koeladen oc faare huusit.
23. Vestergade.
24. Østergade.
25. Nørregade.
26. Halvords gyde.
27. Strandveyen.
28. Holmen.
29. Toftgaden.
30. Salling.
31. Kloster marck.
32. Ind March.

Planche 6.

Nykøbing. Kobberstik efter Resens Billedatlas 1677.

Nykøbing. NICOPIA.

1. St. Clemens Kirche.
2. Skolen.
3. Kirchens huuse.
4. Hospitalet.
5. Ribberbanen.
6. Blegdammen.
7. Fiorden.
8. Brøggen.
9. Øen.
10. Raadhuusit som tilforn har været den Hellig Geists Kirche.
11. Torfvit oc tingit.
12. Nørreport.
13. Reveren som gaar fra Byen ned til Møllen ved Klosterit.
14. Møllen.
15. Dueholms Klosters begriff.
16. Kloster Kirche med sin Capel som nu Tillige med den anden bygning er gandske forfalden.
17. Kornhuusit som fordum har været Nunnernis Stue.
18. Smiddens Hafve.
19. Borge-gaarden.
20. Kornladen.
21. Øxenhuusit.
22. Koeladen oc faare huusit.
23. Vestergade.
24. Østergade.
25. Nørregade.
26. Halvords gyde.
27. Strandveyen.
28. Holmen.
29. Toftgaden.
30. Salling.
31. Kloster marck.
32. Ind March.

Hendsyssel und
Aalborger Stift.

Planche 7.

»Wendsyssel udi Aalborger Stift.«

**Håndtegnet kort til Resens Atlas Danicus.
Efter original i Det Arnemagnæanske Institut,
AM 359 fol., nr. 9.**

Planche 7.

»Wendsyssel udi Aalborger Stift.«

Håndtegnet kort til Resens Atlas Danicus.
Efter original i Det Arnemagnæanske Institut,
AM 359 fol., nr. 9.

The Nors, och Salting

Planche 8.

▲ »Tye, Mors och Saling.«

**Håndtegnet kort til Resens Atlas Danicus.
Efter original i Det Arnemagnæanske Institut,
AM 359 fol., nr. 10.**

Planche 8.

»Tye, Mors och Saling.«

Håndtegnet kort til Resens Atlas Danicus.
Efter original i Det Arnamagnæanske Institut,
AM 359 fol., nr. 10.